

OOSTVLAAMSCHE

Z A N N T E N

Mededelingen van de Bond
der Oostvlaamse Folkloristen en van de
Dienst voor Folkloristische Opzoekingen

33^e · Jaargang
Nr. 2 · 1958
Maart · April

DRUK. V/H AD. HOSTE. N. V
GENT

UITGAVEN VAN DE BOND.

Zijn te verkrijgen op het Sekretariaat, Oscar De Gruyterstraat, 34, Gent :

1. **Oostvlaamsche Zanten**, 11^e, 15^e, 20^e jg. (Jaarboek), 21^e, 22^e, 23^e, 24^e, 25^e, 26^e, 27^e, 28^e, 29^e, 30^e, 31^e en 32^e jg., tegen 100 F. Van de andere jgg. zijn nog enkele losse nummers te verkrijgen tegen 20 F per nummer.
2. **Herdenkingsalbum Alf. De Cock**. (Uitverkocht).
3. **Het Stroodekkersbedrijf**, door Cl. Trefois (Uitverkocht).
4. **Geïllustreerd Feestnummer** (lustrumnr). Prijs : 10 fr.
5. **Lodewijk De Vriese, Bio- en Bibliographische studie**. (Uitverkocht).
6. **Kinderspelen en Liedjes uit het Land van Dendermonde**, door Mevrouw L. Bataille-Hiel. Prijs : 50 fr. gewone uitgave.
7. **De Plattegrondsvormen van z.g. « Frankische » Boerderijtypen en hun geografische Verspreiding in ons Land**, door Cl. Trefois. (Uitverkocht).
8. **Register op Celis Gabr.: Volkskundige Kalender voor het Vlaamsche Land**, door Prof. F. M. Olbrechts. Prijs : 12 fr.
9. **De Draak van het Belfort van Gent in de Folklore**, door Cl. Trefois. (Uitverkocht).
10. **De Tinnepotgieterij te Gent**, door Julien Boes. (Uitverkocht).
11. **2^e Lustrumnummer 1930-1935**. Prijs : 36 fr.
12. **Dit is die Excellente Kronyke van de Brahmisten**, (over het Teerlingspel), door Emile Andelhof. Prijs : 14 fr.
13. **De Groei en de Bloei van de Arteveldefiguur in de Vlaamsche Volksziel**, door Advokaat Jos. Vermeulen. (Uitverkocht).
14. **Galerij van Gentsche Typen**, door Emile Andelhof. (Uitverkocht).
15. **De Magie van het Poppenspel**, door F. Van Es, en anderen. (Uitverkocht).
16. **Waasch Sagenboek**, door F. Van Es. Prijs : 70 fr. (65 fr. voor de leden).
17. **Jaarboek 1945 van den Bond der Oostvlaamsche Folkloristen**. Prijs : 50 fr.
18. **Het Curieus en Vermakelijk Namenboek**, door Em. Andelhof. Prijs : 12,50 fr.
19. **Folklore en Onderwijs**, door Lod. Hoste. Prijs : 7,50 fr.
20. **August Hendrixx, Vlaams Toneelschrijver herdacht met Bloemlezing uit zijn werken**, door Fr. De Coster. Prijs : 15 fr.
21. **Pastoor Constant Duvillers, Folklorist en folkloristische Figuur**, door F. Van Es. Prijs : 15 fr.
22. **De Wetterse Reuzen**, door Marcel Daem. Prijs : 15 fr. (Uitverkocht).
23. **Sagen uit Noord-Oostvlaanderen**, door Dr G. De Meyer. Prijs : 15 fr.
24. **Een Teerlingspel in Gent**, door Lod. Lievevrouw-Coopman. Prijs : 25 fr. (15 fr. voor de leden).
25. **Inhoudstafel op Oostvlaamsche Zanten (Jg. I-Jg. XXV)**, door F. Van Es. Prijs : 30 fr.
26. **Spelen mijner Jeugd**, door L. Lievevrouw. Prijs : 50 fr.
27. **De Levende Folklore van het Gewest Balegem**, door M. Broeckhove. Prijs : 40 fr.

Het bedrag der bestelling is vooraf te storten op postrekening Nr 969.46, Bond Oostvl. Folkloristen, Gent.

Lidmaatschap Bond Oostvl. Folkloristen. Jaarlijkse bijdrage : 100 fr. Ereleden : 250 fr. Buitenland : 125 fr.

OOSTVLAAMSCHE ZANTEN

MEDEDELINGEN VAN DE BOND DER OOSTVLAAMSE
FOLKLORISTEN EN VAN DE DIENST VOOR
FOLKLORISTISCHE OPZOEKINGEN

Vereniging zonder winstbejag

Sekretariaat van de Bond :

M. Broeckhove,
Oscar De Gruyterstraat, 34, Gent.

Alle stortingen te doen op postrekening :
969.46, Bond Oostvl. Folkloristen,
Gent.

Redaktie van Oostvl. Zanten :

F. VAN ES,
Désiré De Wolfstr., 3. Aalst.

Drs M. DAEM & J. BOES.

Enkele archivalische toelichtingen tot de geschiedenis van een landelijke devotie op het einde van de XVIIde eeuw

Bottelare behoort tot een van de belangrijke bedevaartplaatsen in Oost-Vlaanderen⁽¹⁾. Sedert het eerste kwart van de XVIIde eeuw⁽²⁾ leefde er in de gemeente een bloeiende eredienst tot de H. Anna. Voor het mirakuleus beeld van de Heilige kwamen pelgrims van alle kanten en dorpen bidden voor genezing, heil en bijstand in hun nood.

(1) G. CELIS, De bedevaartplaatsen in Oost-Vlaanderen, Gent, 1914, blz. 30-32; E. TORDEUR, Liste systématique de toutes les Eglises et chapelles de Belgique, *jaarboek Oudh. Geschiedk. Verbond van België*, V. 1889, blz. 68 vlg. Over B. als bedevaartoord ook een en ander in : J. VERMEULEN, *Oostvlaamse Zanten*, o.m. XII, 1937, blz. 116-117; XIV, 1939, blz. 195-196; XV, 1940, blz. 82 vlg.; en in *Volkskunde*, N. R. III, 1943, blz. 140-147; en nog zeer recent L. DEFRAEYE, Jubelbedevaart 1732-1957, Sinte Anna ter Eic. Deerlijk-St. Lodewijk-Bottelare. Wetenswaardigheden, s.l., (1957). Deze verwijzing zijn wij verschuldigd aan de H. F. Van Es, Voorzitter van de Bond der Oostvlaamse Folkloristen, waarvoor onze oprechte dank. Zie ook L. DEFRAEYE, Deerlijk en Bottelare, *Biekerf*, 58 (1957), blz. 178.

(2) G. SCHAUMKELL, Der Kultus der H. Anna am Ausgang des Mittelalters, Astenburg, 1893, blz. 25, noot I, haalt een citaat aan van Melanchton (Corp. Reform. XXIV, 597) : « Ungari antes paucos annos currebant in Belgiam ad Sanctam Annam ». F. PRIMS, *Antwerpiensia*, IV, 1930, blz. 70, meent dat dit naar het Heiligdom van de Heilige te B. was. Over een verering alhier vóór het begin van de XVIIde eeuw hebben wij tot hertoe niets gevonden. P. V. CHARLAND, Le culte de Ste Anne en Occident, Quebec, 1921, kent de uitspraak van Melanchton niet; terwijl B. KLEINSCHMIDT, Die heilige Anna. Ihre Verehrung in Geschichte, Kunst und Altertum, Düsseldorf, 1930 de thesis van Prims onderschrijft.

Enkele onderzoekers hebben zich reeds bezig gehouden met de studie van de verering tot de H. Anna te Bottelare. J. Tollenaere bestudeerde rond het midden van de voorbije eeuw de godsvrucht tot de Heilige in de gemeente⁽³⁾. G. Celis onderstreept de plaats van Bottelare onder de Oostvlaamse bedevaartplaatsen. R. Van der Linden behandelde de verering van de H. Anna o.m. te Bottelare⁽⁴⁾.

Laten wij eerst bondig samenvatten wat over de geschiedenis van de devotie tot de H. Anna is gekend. In 1619 zou pastoor Judocus van Lekeburne⁽⁵⁾ een relikwie van de H. Anna van de toenmalige bisschop van Gent, en later aartsbisschop, J. Boonen⁽⁶⁾ gekregen hebben. In het kerkarchief te Bottelare berust een document, dat de geschiedenis en de lotgevallen van een relikwie verhaalt, en waaruit blijkt dat zij eerst in 1638 aan pastoor van Lekeburne werd overhandigd (Bijlage, n° I). Uit een brief van de Aartsbisschop, geciteerd door J. Tollenaere⁽⁷⁾ blijkt dat reeds in 1627 een levendige godsvrucht tot de H. Anna beoefend werd in een haar toegewijde kapel. Reeds in 1624 is er sprake van een wonderbare genezing⁽⁸⁾ voor deze kapel. Bisschop Boonen moet de verering tot de H. Anna bijzonder genegen zijn geweest. Hij heeft wellicht ook zeer bijgedragen tot de stichting in 1626⁽⁹⁾.

-
- (3) J. TOLLENAERE, *Het Boeck der Mirakelen te Bottelaere*, Gent, 1850 en een ander werk van zijn hand: *De Godsvrucht tot de H. Moeder Anna*, Gent, 1858 (3e editie, 1872).
- (4) R. VAN DER LINDEN, *De Verering der H. Moeder Anna, Jaarboek van de Zottegemse Kulturele Kring*, 1952-53, blz. 50-59. In deze bijdrage vindt men de overige literatuur.
- (5) F. DE POTTER — J. BROECKAERT, *De Geschiedenis van de Gemeenten van Oost-Vlaanderen*, Deel I, Gent, 1864, Bottelare, blz. 13 vlg. — Ook in de kerk van Akkergem had bisschop Boonen een speciale devotie ingesteld (A. SANDERUS, *Flandria Illustrata*, 1735, deel I, blz. 149).
- (6) F. DE POTTER, *Gent van de oudste tijden tot op heden*, Deel V, blz. 29; *Histoire-chronologique des Evêques ... de l'Eglise cathédrale à Gand*, Gent, 1772, blz. 37. E. REUSENS in *Biographie Nationale*, t. II, Brussel 1868, 700-705.
- (7) J. TOLLENAERE, *Het Boeck ...*, blz. 26, citeert die brief slechts onvolledig en zonder opgave van de vindplaats. We hebben in het Kerkarchief te Bottelare, geen dergelijk schrijven teruggevonden.
- (8) J. TOLLENAERE, o.c., blz. 37, drukt een soortgelijke getuigenis af uit 1624. Haalde hij dit gegeven uit het Kerkarchief van B., waar in zijn tijd nog iets van de aantekeningen van de gebroeders van Lekeburne (zie onder noot 18), kon bewaard zijn? In een « Register van Beraedslagingen der Kerkfabriek van Botelaere » (Kerkarchief te B., Pastorie), dat een inventaris van het archief bevat (opgemaakt in 1844), wordt nog, f° 6, naar deze stukken verwezen.
- (9) *Ibid.*, blz. 23, wordt die stichting in 1627 geplaatst. Was die datum misschien opgegeven in de brief die hij citeert? Het is aan de hand van de bespreking ervan door J. Tollenaere, niet duidelijk uit te maken of het hier gaat om een stichtingsbrief. Voor 1626 spreekt dat in dit jaar het « BOECK VAN HET WEERDICH BROEDERSCHAP MARIA, IHS, ANNA » is begonnen. F. DE POTTER, o.c., blz. 18 heeft dit gildeboek nog geraadpleegd. Het is een ledenlijst. Veel leden zijn ingeschreven geworden in 1626; de lijst is echter steeds aangevuld. Een detailstudie van al die inschrijvingen zou ongetwijfeld belangrijke elementen kunnen leveren.

van de Broederschap van de H. Anna, in de kerk van Bottelarc. Nog in dit jaar werd de Broederschap bekrachtigd door de Paus⁽¹⁰⁾. Als leden vindt men op de eerste bladzijden van het gildeboek vermeld, o.m. de Bisschoppen van Gent, Doornik, Ieper, de abten van de St.-Pieters- en de Baudeloabdij te Gent, de abt van Drongen, en vele andere geestelijke en wereldlijke vooraanstaande persoonlijkheden uit die dagen. Dat bewijst wel dat dan reeds de verering te Bottelare een klank moet hebben gehad, ver buiten de grenzen van het dorp. In die jaren ook moet de godsvrucht tot de H. Moeder Anna een zeer grote vlucht hebben genomen. De pelgrims kwamen steeds talrijker toegestroomd, in die mate dat de bestaande kerk weldra te klein was geworden voor de talrijke bedevaarders. Rond 1641 moet de gemeente besloten hebben tot een vergroting van het kerkgebouw. Dit kan men althans besluiten uit een brief van J. van Lekeburne, pastoor van Lemberge en Gontrode aan de Aartsbisschop van Mechelen⁽¹¹⁾. De inwoners van Bottelare en Schelderode voegden hun stem bij die van hun herder om de toelating te verkrijgen tot de verbouwing van hun kerk⁽¹²⁾. Om de talrijke pelgrims naar behoren te kunnen bedienen, vraagt pastoor van Lekeburne ook een priester aan om hem bij te staan⁽¹³⁾. In oktober 1642⁽¹⁴⁾ krijgt de kerkgemeenschap te Bottelare de uitsluitende toelating was te verkopen, om met de opbrengst van die verkoop, bij te dragen tot de bekostiging van hun kerk⁽¹⁵⁾. Die keizerlijke verordening moet echter zo gemakkelijk niet zijn aanvaard geworden. We zien dat het kerkbestuur, het is niet aan-

tot de geschiedenis van de devotie. Het boek zelf is een fraaie originele, lederen band met goudstempel. In het midden van de bladspiegel Maria en Anna onder een baldakijn in een stralenkrans. Op de keerzijde Anno 1626.

- (10) R. VAN DER LINDEN, o.c., blz. 52. De bekrachtigingsoorkonde op perkament zonder zegel, uitgegaan op 7 oktober 1626, draagt het visum van Ab. Jacobus (4 maart 1627) (Bottelare, Kerkarchief, Pastorij).
- (11) Ook hier moet men, gezien de onvolledige en gebrekkelijke publicatie van dit stuk bij Tollenaere, het nodige voorbehoud blijven maken.
- (12) De parochies van B. en Schelderode zijn lang niet elkander verbonden geweest (R. SERRURE, L'Eglise de B. et sa numismatique, *Revue Belge de Numismatique*, 1879, blz. 87.) B. maakte o.m. met Schelderode een vierschaar uit (F. H. d'HOOP, *La Flandre Orientale et ses anciennes archives*, Aalst, 1886, blz. 19, 48-49). Vt'le GHELLINCK VAEERNEWYCK, *Sceaux et Armoiries des Villes, Communes, Echevinages, Chatellenies, Métiers et Seigneuries de la Flandre ancienne et moderne*, Parijs 1935, blz. 78.
- (13) F. DE POTTER, o.c., blz. 7.
- (14) Dit document is in extenso afgedrukt bij R. VAN DER LINDEN; o.c. blz. 52-54.
- (15) In 1660 werd die toelating terug ingetrokken (F. DE POTTER, o.c., blz. 17). Waarop De Potter zich hier heeft gesteund is niet meer te achterhalen. Mag men uit dit stuk besluiten, dat van hogerhand geoordeeld werd dat de kosten voor de bouw voortaan gemakkelijk door de kerk konden gedragen worden, m.a.w., waren de grootste bouwkosten dan reeds achter de rug?

gegeven wanneer, zich nog herhaalde malen tot de keizer heeft gewend om een bekrachtiging van het octrooi van 1642 te bekomen (Bijlagen, n° II, IIa)^(15bis). In 1663 moet de nieuwe kerk reeds ver opgeschoten zijn; een opschrift in de voorgevel van de kerk, waarschijnlijk aangebracht bij de voleindiging van dit gedeelte, draagt dit jaartal. Hiertoe hebben de pastoors Johannes (+ 1640) en Judocus (+ 1652) van Lekeburne zeer toe bijgedragen⁽¹⁶⁾. Een grafschrift van deze gebroeders in de kerk getuigt b.v. dat Judocus de kerk bijna zou hebben volmaakt. Hij heeft ook in grote mate bijgedragen tot de verspreiding van de eredienst van de H. Anna. Van hem kennen wij het boekje gewijd aan de mirakelen te Bottelare. Van Jacobus van Lekeburne hebben wij een handboekje, ten gebruike van de pelgrims⁽¹⁷⁾. De pastoors hebben ook de weldaden geschied in hun parochie, vlijtig bijgehouden⁽¹⁸⁾.

In 1667⁽¹⁹⁾ stichtte Berthulf de Paix een kleine Carmelietengemeenschap, waarvan de leden de pastoor en zijn onderpastoor moesten bijstaan in de eredienst tot de H. Anna. In het kerkarchief te B. berust zijn verzoekschrift aan de keizer, in copie bewaard (Bijlage III-IV). Later⁽²⁰⁾ werden de verplichtingen van de kloosterlingen vastgelegd; ze moesten op bepaalde dagen instaan voor een biechtvader en een predikant, de mis celebreren op de hoogdagen, etc.^(20bis).

(15bis) In 1660 moest een zekere H. Oste voor de baljuw van Bottelare verschijnen omdat hij in tegenstelling met het octroy van 23 juli 1660 wassen kaarsen had verkocht aan een bedevaartster, en op verschillende malen kaarsen in zijn winkel had te koop gesteld (Bottelare, kerkarchief Pastorij, gele farde).

(16) J. TOLLENAERE, *De Godsvrucht*, ... blz. 35.

(17) ID., *Handboekje van de Broederschap van Anna, Jesus en Maria*, Gent, z.j.; Een ander bewijs dat de devotie over de grenzen van de gemeente bekend was geeft het boekje van A. d'Hanins (1663) (zie noot 23).

(18) J. TOLLENAERE, *Boeck ...* blz. 30 vlg.

(19) De stichtingsacte (uit Miraeus) bij F. DE POTTER, o.c., blz. 23-24.

(20) Nl. 1671; *Ibid.*, blz. 25; J. TOLLENAERE, *Boeck ...* blz. 27 vlg. Reeds in het begin der XVIde eeuw was deze orde bedrijvig op het gebied der St.-Annaviering (G. SCHAUMKELL, o.c., blz. 19). B. KNIPPING, *De iconographie van de Contra-Reformatie*, Hilversum, 1932, Deel II, blz. 56, merkt op dat de Nederlandse Carmelieten in de XVIIde eeuw deze vereering ten zeerste hebben bevorderd. Ze hebben dikwijls voorstellingen uir het leven van de H. Anna aan XVIIde eeuwse kunstenaars besteld.

(20bis) Reeds kort na de stichting kwamen er moeilijkheden tussen het klooster en de pastorij. De zaak werd aanhangig gemaakt te Mechelen. Het kerkarchief te B. bevat hierover interessante stukken die het kader van deze studie te buiten gaan, maar voor de geschiedenis van deze kleine Carmelietengemeenschap interessant materiaal zouden leveren. — Het akkoord in 1671 gesloten, met de wederzijdse rechten en plichten is in verschillende versies bewaard (in de *Bundel: Conditiones tangentis Conventum ordinis Carmelitarum Loci de Botelaer*). Aanduidingen tot de geschiedenis van dit klooster zijn nog niet zo gemakkelijk om vinden. L. H. COTTINEAU, *Répertoire Topo-Bibliographique des abbayes et prieuries*, Maçon, 1937, II dl. geeft niets aan. Het werk van U. BERLIERE, *Monasticon Belge*, Brugge, 1890-1929, behandelt alleen de Waalse provincies. Bij M. SCHOENGEN,

Aan deze stand van zaken kunnen wij enkele gegevens toevoegen. Hiertoe hebben wij vooral de kerkrekeningen van B., slechts onvolledig bewaard, en ook enkele bundels uit het archief van de St.-Pietersabdij te Gent geraadpleegd⁽²¹⁾. Het beschermrecht over de kerk te Bottelare behoorde aan de beroemde Gentse abdij, die in B. ook tienden hief en heerlijke rechten bezat⁽²²⁾. Wat is er uit die tot hiertoe onbenut gebleven bronnen omtrent de verering van de H. Anna in de tweede helft van de XVIIde eeuw te leren?

Over de kapel van St. Anna zijn wij, zoals E. Van Heurck het opmerkt⁽²³⁾, minder goed ingelicht. A. d'Hanins spreekt in 1663 van een «kleine kapel», maar veel positiefs over de ouderdom van de kapel, is uit zijn verzen niet te halen⁽²⁴⁾. De kapel stond waarschijnlijk dicht bij de parochiale kerk⁽²⁵⁾. De bewoordingen van pastoor van Lekeburne geven evenmin duidelijke uitkomst⁽²⁶⁾. Er wordt weleens gezegd dat in 1641 de oude kapel zou afgebroken worden zijn voor de nieuwbouw. Dit is blijkbaar een vergissing. Nog heel wat later nl. in 1659 is er sprake van de kapel⁽²⁷⁾. Alleen zal men wellicht in 1641 besloten hebben tot de vergroting

Monasticon Batavum. III: Benedictijnerorde benevens de Carmelieten en de Jesuiten, Amsterdam, 1942, spreekt over de C. gemeenschap te Bottelaere niet. Over de Carmelieten in de XVIIde eeuw in onze gewesten (E. de MOREAU, S.J. Histoire de l'Eglise en Belgique, V (Eglise des Pays-Bas, 1559-1633), Brussel 1952, blz. 413-4, noot 1 (met literatuur) waarin ongetwijfeld meer moet te vinden zijn).

- (21) Gent, Rijksarchief, Fonds Bottelaere, n° 24. de kerkrekeningen over de jaren 1659-61, 1671-72, 1686-89 zijn bewaard. Excerpten over de jaren 1681-82, 1688-90, 1709 en 1710 bevinden zich in het fonds van de St. Pietersabdij, IIe reeks, n° 795. In tegenstelling met wat F. De Potter aangeeft, bevinden zich in het R.A. te Gent, alleen de parochierekeningen vanaf het begin der XVIIIde E. — Zoals blijkt is ook van het kerkarchief te Bottelare gebruik gemaakt.
- (22) F. DE POTTER, o.c., blz. 8, 20 — R.A., o.m. (Fonds St.-Pietersabdij, Ie reeks, nr 15-116; IIe reeks, nr 179). Zie ook: A. VAN LOKEREN, Documents et chartes de St. Pierre, Gent, 1871, I, blz. 244, 82, 114-5; II, blz. V (en-6), XLII (en 332). — Men leze hierbij de commentaar van V. FRIS, Bibliographie de l'histoire de Gand, Ie deel, Gent, 1907, blz. 19.
- (23) E. VAN HEURCK, Les drapelets de pèlerinage, Antwerpen 1922, blz. 58.
- (24) A. D'HANINS, Het leven van de glorierijke Matrone St. Anna, Gent, blz. 65: «Als in voor-leden tijdt, in 't dorp van Botelaere/M'en qualijck noch een Huys oft schuer en wierd gewaer/Als daer schier anders niet als distels, doornen braemen/en cruyden sonder heyl uyt d'aerd gesproten quaemen/Een cleyn Capell' alsdan daer stondt tezelver tijdt ..!»
- (25) J. TOLLENAERE, Boeck... blz. 23.
- (26) J. VAN LEKEBURNE, Handboeckken..., blz. 172 «is te bemerken dat in de kerke oft kapelle tot B., door de gebeden en de verdiensten...» Op die tekst steunend zou men geneigd zijn te geloven dat kerk en kapel één en hetzelfde gebouw zouden geweest zijn; toch spreekt hij elders van de kerk en de kapel als twee onderscheiden gebouwen.
- (27) G. R. A., Fonds Bottelaere. nr 24, Rekeninghe, Bewys et Reliqua ... sedert het beginsel des jaers 1659 ..., f° 12 v°: Indin iersten betaelt aen jackes le Bassij[?] den iersten oist 1659 over het witten van de kerk en capelle ».

en het ombouwen van de parochiale kerk⁽²⁸⁾. Ook daaromtrent komen wij een en ander te weten.

Vooreerst geven wij hier (zie Bijlage V) een brief van de pastoor van B. aan de abt van St.-Pieters die ons nader inlicht omtrent de bouwgeschiedenis van de nieuwe kerk. Dat men omstreeks 1641 zou besloten hebben tot een verbouwing wordt daardoor waarschijnlijker. Wel heeft de pastoor zich — misschien nog in 1641 zelf — tot de abt gewend om geldelijke steun te verkrijgen bij de werken. In juli 1643 hebben de regeerders van de abdij geantwoord dat zij hun steun zullen toezeggen, zodra zij zullen zien, dat aan de kerk wordt gebouwd. In 1643 zijn reeds de meeste fondamenteen gelegd. De pastoor dringt nogmaals aan, met de nakende winter voor ogen, op een milde steun, ditmaal met meer succes. De ontvanger van de aalmoezenije zal 50 pond uitbetalen als bijdrage van de abdij tot verwezenlijking van de nieuwbouw.

Deze brief is niet alleen van belang voor de bouwgeschiedenis van de kerk, hij bevestigt ook de laconieke mededeling — uit aalmoezen is de kerk gebouwd — van het opschrift aan de voorgevel van de kerk. Nog veel andere milde schenkingen komen voor in de bronnen. Reeds op 3 mei 1641⁽²⁹⁾ bezet Catharina vander Meersch 16 pond aan de kerk tot het onderhoud van een priester die de pastoor zal bijstaan op de feestdagen van de patroonheilige. Blijkbaar werd dus aan het verzoek van de pastoor van Lekeburne (om versterking) geen gevolg gegeven⁽³⁰⁾. Immers de schenkster eindigt haar brief met de wens, dat weldra iemand zal gevonden worden, die zal bijdragen tot het onderhoud van een definitief benoemde hulp van de pastoor.

Meermalen komen betalingen voor aan «geestelijke medehulpers». Zijn dat geestelijken die de pastoor op de grote feestdagen

(28) Reeds vanaf ±1600 bestaan er brieven gericht aan de pastoor van de «parochiale kerke» van B. (J. TOLLENAERE, Boek der Mirakelen ..., blz. 25, noot 1).

(29) G.R.A., Fonds St.-Pietersabdij. II Reeks, nr 795. In het «Register van Beraedslagingen ... wordt f° 1 v° vlg naar zeer veel fondaties rond het midden van de XVII E. verwezen.

(30) Of dateert de schenking van C. vander Meersch van vóór de brief van pastoor van Lekeburne — iets wat uit de onvolledige aangave van deze laatste brief bij TOLLENAERE niet op te maken valt. Toch schijnt er vroeger — al was het misschien tijdelijk — een onderpastoor te zijn geweest. Een Joannes de Bisschop is (wanneer is niet op te maken) ingeschreven geworden als lid van de Broederschap terwijl bij zijn naam staat «pastor in Melle et *sacellanus* in Botelare» (Boeck van het Broederschap, Kerkarchief, Botelare.) Ook in 1667 was er een onderpastoor (zie Bijlage, n° III). Nog in 1709 werd de onderpastoor, broeder van pastoor Servatius vander Zee, op de stichting van C. vander Meersch onderhouden. Was dit niet voldoende? In een felle brief draagt de pastoor de abt van St.-Pieters uit, bij te leggen bij de fondatie en zo het onderhoud van een zo noodzakelijke onderpastoor mogelijk te maken. Botelare, Kerkarchief, Bundel processtukken tussen A. Blondeau en de abt van St.-Pieters).

hebben bijgestaan⁽³¹⁾? In 1687-88 schijnt er een onderpastoor aan de kerk verbonden te zijn⁽³²⁾. Ook nog in 1699 werd de pastoor bijgestaan door een onderpastoor⁽³³⁾. Het bronnenmateriaal is echter te ongelijk om ons afdoende over de bedienaars van de kerk in te lichten. Er schijnen zelfs jaren geweest te zijn, dat de kerk het zonder bedienaar stellen moest. In 1708 en 1709-10 waren de diensten waarschijnlijk tijdelijk geschorst⁽³⁴⁾. In 1710 wordt er herhaaldelijk gesproken van dreigend oorlogsgevaar, er zijn weinig diensten geweest in die gevaarvolle tijden⁽³⁵⁾. Waarschijnlijk ten gevolge daarvan werd de pastoor krachtens een sententie van de Raad van Vlaanderen⁽³⁶⁾ in tijd van oorlog slechts 12 pond, in normale tijden echter 20 pond per jaar betaald⁽³⁷⁾.

Ook op andere plaatsen vindt men een weerklank van oorlogsrumoer op het einde van de XVIIde eeuw⁽³⁸⁾. In 1687-88 was het

-
- (31) G.R.A., Fonds Bottelare, nr 24. Reken.... 1687-88 « Item betaelt aen den selven heere pastoor over het tracteren van de nodighe geestelijcke medehulpers in den dienst van St. Anna mitsgaders over het dienen van de devote pelgrims voor den jaers eijndighende op haeren feestdagh 1688 de somme van XX lb gr ». Ibid., Reken. 1659, f° 20; Reken. 1698-99, f° 17. In 1659-61 is er sprake van een priester, diaken en subdiaken (Reken. 1659-61, f° 16). Zeer waarschijnlijk gaat het hier alleen om occasionele bedienaars.
- (32) Ibid., Reken. 1687-88 : « Item betaelt aen den onderpasteur deser prochie over een jaer croijs wesen: de het eerste/van hondert guldens sjaers waer mede de kercke nu belast is met consent van sijn hochwerdichijt den aertsbisscop van Mechelen, desen heeren marquis de Rhodes::; Id., Fonds St.-Pietersabdij, Ite Reeks, nr 795, uittreksel van de kerkrekening van 1689-1690, f° 5v°-6. In 1680 schijnt Joanna Palms het derde van haar goederen aan de kerk te hebben geschonken om hiermee een onderpastoor te onderhouden (reeds geciteerde Register van Beraedslagingen, f° 3v°.).
- (33) Ibid., Reken. 1698-1699, f° 20 — « Item betaelt aen den heer onderpastoor tot hondert guldens ter causen van seshien hondert guldens capitaels en wisselgelt geemployeert tot het betaelen van de materiaele ende wercklieden in het opbouwen van de kercke ... ».
- (34) G.R.A., Fonds St.-Pietersabdij, Ite reeks, n° 795 (losse stukken). Uittreksel uit de kerkrekening van 27 augustus 1710 — « Item aen den coster over het dienen van missen ten jaere 1710 aen 2 stuyvers ... ter causen dat de missen van jaeren 1708 en 1709 elders gedaen zijn... ».
- (35) Ibid., Uittreksel uit de kerkrekening van 27 augustus 1710 — « Geconsiderede den cleynen ontfanck van Kercke so is het schuren ende vaegen gedaen bij den heere pastoor gratis ». De koster schijnt van die omstandigheden enigszins geprofiteerd te hebben, hij was in 1709 altijd op straat te zoeken (Ibid., Kerkrekening, van 25 augustus 1709).
- (36) G.R.A., Fonds Bottelare, n° 24, Reken. 1698-99, f° 17 v° — de sententie is van 27 mei 1689.
- (37) Id., Fonds St.-Pietersabdij, Ite reeks, n° 795, uittreksel uit de kerkrekening van 1688-89, f° 2 v°—3. Toch beweert pastoor vander Zee in een requeste aan de Raad van Vlaanderen (14 aug. 1709) dat hij zich niet «maintenieren» kan. De abt van St.-Pieters antwoordde dat hij als pastoor van B. en Lemberge genoeg verdiende. Reeds vroeger (dixit de abt), nl. in 1666 was de « competentie pastorale » op 20 pond bepaald, waar zij vroeger slechts 8 pond bedroeg. (Kerkarchief, Bundel processtukken tusschen A. Blondeau en de abt van St. Pieters.)
- (38) F. DE POTTER, o.c., blz. 11-12, uit de gemeenterekeningen over de jaren 1682-4.

mirakuleus beeld van de H. Anna tijdelijk in veiligheid gebracht geworden⁽³⁹⁾. En ook in 1658 reeds was men verplicht geweest zijn heil te zoeken in Gent⁽⁴⁰⁾. Op het einde van dit jaar werd een mand gekocht om de kostbare gewaden te kunnen bergen. Ook ander kerkmeubilair werd meegenomen op de vlucht⁽⁴¹⁾. In 1698-99 gebeurde dit opnieuw⁽⁴²⁾.

De paters Carmelieten⁽⁴³⁾ met hun vicaris aan het hoofd hebben de pastoor tijdens de feestdagen trouw bijgestaan⁽⁴⁴⁾. De nagedachtenis van de stichter — en tevens milde schenker aan de kerk⁽⁴⁵⁾ — werd in ere gehouden. Ter gelegenheid van zijn jaargetijde werd brood uitgedeeld aan de armen⁽⁴⁶⁾.

De kerkrekeningen reveleren ons vooral dat nog in de jaren 1659-61 en 1687-88 een grote bouwbedrijvigheid heerste rond de kerk. Zeer waarschijnlijk werkte men aan de verdere voltooiing van de kerk en de toren⁽⁴⁷⁾. Nog ten dage gaat de roep dat tot de voltooiing van de kerk iedereen in de gemeente zijn steentje zou hebben bijgedragen. Het is onbegonnen werk al de personen op te noemen, in de kerkrekeningen opgetekend, die in die jaren voor het kerkbestuur hebben gewerkt. De parochianen voeren steen aan uit de naburige gemeenten⁽⁴⁸⁾, laden en lossen arduin en baksteen, delven aarde, maken mortel, kappen bomen om en bewerken het ruwe hout, kortom zijn op alle mogelijke manieren behulpzaam

(39) G.R.A., Fonds B., n° 24, Reken. 1687-88 — «Item ontf. uijt de handen van joncvrouwe de Rhodes over verkochte kanten geiont aen de H. Moeder Anna ten tijde als het miraculeus beeldt gevluucht was in het clooster van galileen ... ».

(40) Ibid., Reken. 1659, f° 6 v°.

(41) Ibid., f° 20.

(42) Ibid., Reken. 1698-99, f° 22.

(43) Over de Carmelietengemeenschap te B. op het einde van de XVIIIde E., raadplegen in het R.A.G., de Inventaris n° 61, bundels 1 en 2.

(44) Ibid., Reken. 1687-88; Reken. 1698-99, f° 20 v°.

(45) B. de Paix had land geschonken aan de kerk, Ibid., Reken. 1698-99, f° 13.

(46) Ibid., Reken. ... 1687-8 — «Item noopende tcelebreren van vier missen jaerlijck ter laefenisse van de ziele van d'heer bretolf de paix sijne huysvrouw ende susters ... » «Item aen den selve [pastoor] noopende tsolemnel jaergetijde van dheer bretolf de paix met uytdeelinghe van twee sacken tarwe gebacken in vier ponders te deelen aen den aermen van Bottelare Munte en Lemberg hier [?] comende bidden voor den voors. ziele ... » — Ibid., Reken. 1686-87, f° 8 — Id., St.-Pietersabdij, IIde reeks, uittreksel kerkrekening 26 aug. 1682. De oorsprong van deze gewoonte (met literatuur) W. KNIPPENBERG, Hagelkruisen, broodbedelingen, processies, *Brabants Heem*, IX (1857), blz. 38 vlg; 133.

(47) We zullen dit op een andere plaats uitvoeriger bestuderen. De toelating werd zelfs aangevraagd om 's zondags aan de kerk te werken. cfr. reeds geciteerd Register van Beraedslagingen, f° 6.

(48) G.R.A., Fonds Bottelaere, n° 24, Reken. 1687-88, «... item betaelt aen Jan Vossaert over twee reden met syn peerden naer baelgem aen VI sch. ieder rede [;] over reeden naer Melle aen III sch. de reede[;] mitsgaders over het tracteren van negen karruwijns waghens ».

aan de bouw. De pastoor heeft niet vergeten dat een lafenis op tijd en stond de arbeid zeker bevordert⁽⁴⁹⁾. Zelfs vrouwen en kinderen tonen zich gediensig⁽⁵⁰⁾. De vaklui in de gemeente tonen hun stielkennis⁽⁵¹⁾. Maar in de zaaitijd moest de pastoor echter zelf de handen uit de mouwen steken⁽⁵⁴⁾. Zelfs vanwege naburige gemeenten mocht de kerkgemeenschap grote hulp ontvangen⁽⁵³⁾.

De milde schenkingen aan de kerk zijn in die jaren zeer talrijk. In 1661 opent de kerkmeester zelfs een speciale rubriek voor de ontvangsten van « testamenten ende liberaele giften gheiont aen de kercke van B. ter eere van de H. Moeder Anna⁽⁵⁴⁾, Velen geven ook nuttige bouwmaterialen, als bomen en steen. Die vele schenkingen wijzen wel op een levendige, enthousiaste vereering in die jaren. Hoe groot de toeloop van de pelgrims tijdens de feestdagen was, leert ons een kleine post in 1659⁽⁵⁵⁾. Tijdens die dagen van grote toeloop werd dag en nacht de wacht gehouden in de kerk⁽⁵⁶⁾.

Daarnaast bezat de kerkgemeente ook eigen inkomsten als renten en cijzen van eigendommen die ieder jaar vlijtig worden opgenomen in de boekhouding. Door de bedevaarders werden ook vlas, pluimvee, boter en eieren geofferd, giften die dan ten bate van de kerk werden verkocht⁽⁵⁷⁾. Al bezat de kerk niet meer het exclusieve recht van verkoop van was, een belangrijke bron

(49) Ibid., Reken. 1687-88 — « Item betaelt aen Jan Verhouwen tavernier in de clocke tot Zevreghem (?) over syn verschot ende eenighe teiringhe synen huijse gedaen int cappen en tsaeghen der abeele boomen gegeven door mijn heer wassenhove ... ».

(50) Ibid. — « Item betaelt aan den soone van geert folkaert voor drinckgeldt over thaelen van eenich eyser weerk daer men naer wachde » — « Item betaelt aen Elizabeth verheggen over thaelen van tsestich sacken kalck end een reede steen van aen het cuijken ... ».

(51) Ibid., Reken. 1659, f° 16 v°, 17; Reken. 1686, f° 10.

(52) Ibid., Reken. 1687-88 — « Item betaelt aen den doender over thalen van LXX sacken kalck, volgens de voors. bestedinghe en datter nimanct om krijgen was als wesende in den sait tijdt ... ».

(53) Ibid., Reken. 1687-88 — « Item betaelt aen de meyers van eecken nazareth swynaerde ende ziverghem over hunne respective devoiren int besorghen van de karruwijewagens ... ».

(54) Ibid., Reken. 1659-61, f° 5 vlg. Meestal gebeuren die giften met de voorwaarde dat regelmatig een mis zal gelezen worden ter zielelafenis van de schenker. Er zijn testamentaire schenkingen, zelfs uit Rijsel (Rek. 1698, f° 14 v°) en Schotland toe (Rek. 1659-61, f° 20). Er zijn giften van Raadsheren te Brussel, van Advokaat Magnus; van Judocus Stauthals, Advokaat in de Raad van Vlaanderen, die bijdraagt tot de aankoop van een nieuwe standaard voor de Confrerie (Rek. 1698-99, f° 15) en zovele die onbekend wensen te blijven.

(55) Ibid., f° 21 v° — « Item betaelt aen den steencapper ende smet over het vastmaeken van de groete communiebarck die deur het ghedrum van het volk in de neghen daighen was omveere ghedrump ».

(56) Ibid., f° 23.

(57) Ibid., Reken. 1698-99, f° 10; Reken. 1671, f° 5; 1686, f° 6.

blijft toch de verkoop van bedevaartvaantjes, devote boekjes⁽⁵⁸⁾, medailles, prenten en wassen beeldjes. De zuster van pastoor Vander Zee verkocht die voor de kerk⁽⁵⁹⁾. Die wassen en zelfs zilveren figuurtjes, door de pelgrims als offergave geschonken, werden dan op een raam voor het beeld van de H. Anna opgehangen⁽⁶⁰⁾. Deze devote gedenkenissen werden door de pastoor waarschijnlijk bij handelaars uit de streek besteld. Slechts eenmaal wordt de naam van de verkoper van de medailles vernoemd — het is een zilversmid uit Ath⁽⁶¹⁾. De behendige pastoor Vander Zee wist zelfs op de aankoop van de zilveren medailles nog een winstje te doen⁽⁶²⁾.

Bij een navraag van de P. Bollandist P. Cuypers bij de pastoor van B., blijkt dat er dan nog — d.w.z. in 1727 honderden schildertjes, beeldekens enz. in de kerk bewaard werden. Wat is er nu nog van die devotietekenen overgebleven?

De Gentse numismaat R. Serrure⁽⁶³⁾ vermeldde in 1879 in de verzameling van L. Minard⁽⁶⁴⁾ nog een zestal medailles, waaron-

(58) Ibid., Reken. 1687-88 « Item brengt den doender in ontfanck het ghewin van was, vaientjes, boexkens, medaillien ende andere clyne immunitijten ... ». De inkomsten hiervan zijn tamelijk aanzienlijk (Ibid., Reken. 1671, f° 5; 1686, f° 6; 1699, f° 11). Als drukker van bedevaartvaantjes wordt in de bronnen opgenoemd: Lievinus de Clerck, die in 1710 aan de pastoor had geleverd 100 kleine St. Anna-boekjes, 3500 « mirakelkens » aan drie gulden het honderd. Op Sincxendag 1711 had hij 775 vaantjes gedrukt. Judocus Snoucq heeft « diversche boekjes » geleverd, en Martinus Behagel « beeldekens ». Ook een lid van de Gentse drukkersdynastie Manilius had gewerkt voor de pastoor. (Kerkarchief, Pastorij, Bundel quittancies.) « Ontfaen bij mij onderschreven uyt der handt van den eerw. heere den pastoor van Bottelaere lande ende barony van Rodes, en datte over de leveringhe van plackbrieven, Boecxkens, vaentkens ende andersins etc. Actum den 27 Augusti 1683. (getek. Bauduyn Manilius) » — « Ontfaen by my ... de somme van dry ponden grooten ende datte over het drucken ende leveren van twee diversche plaekbrieven te weten van den solemnelen Feestdach van de IX daeghen van Sincxendagh, enden solemnelen feestdagh van de H. Moeder Anna. Actum desen XVIII Augusti 1682 (get. Bauduijn Manilius). Visa 26 ougst 1682 ».

(59) Ibid., Rek. 1699, f° 20 v°. — Nog een andere verkoopster is bekend, Rek. 1659, f° 7 : — « Onfanck van winninghe van was ende andersins [...] Onfaen van Maria de pelinckx als winninghe van was, boixkens, medaillien, beldekens, vaintiens etc. te vercoopen ... ».

(60) Ibid., Rek. 1659, f° 23.

(61) Ibid., Reken. 1698-99, f° 21 : « Item betaelt aen Jacq. de brebant silversmet binnen de stad van Aeth in voldoeninghe van alle syne zilveren medaillien ten behoefve van deze kerk ten jaere 1698 en van desen loopenden jaere 1699 gelevert beloopende tsamen tot XXIII lb VIII sch. gr. ».

(62) Ibid., Rek. 1698-99, f° 15 : — « Item noch geprofyteert op den vier pont groot thien stuyvers als daer mede betaelt hebben den coopman van de zilveren medaillien... ».

(63) O.c., blz. 89 vlg.

(64) Het heeft enige moeite gekost op het spoor te komen van deze medailles. De zeer fraaie collectie van L. Minard, architect en numismaat te Gent, kwam in 1883 onder de hamer. In de veilingscatalogi (Catalogue de la collection de ... jetons et médailles ..., Gent, 1883; Catalogue des Objets d'Art et Antiquité ..., Gent 1883) worden deze medailles niet vermeld. In de « Catalogue de la Bibliothèque ... de Minard », Gent, 1883, wordt een « Recueil descriptif des antiquités et des curiosités formant la Collection de L. Minard [Gent, 1865] te koop gesteld. In dit

der verschillende nog uit het midden van de XVIIde eeuw. De iconografie ervan staat duidelijk in het teken van de devotie tot de H. Anna te B. Soms zijn de H. Anna, Jesus en Maria voorgesteld, ofwel Anna, Maria en Joachim; altijd vindt men de geknielde pelgrim in gebed voor de Heilige voorgesteld. Een klein onderzoek, ingesteld in verband met de iconografie van de H. Anna, leert dat taferelen uit het leven van deze heilige, in de kunst van de XVIIe eeuw dikwijls genoeg worden uitgebeeld, alhoewel B. Knipping⁽⁶⁵⁾, misschien ten onrechte, opmerkt, dat de voorstelling van de H. Anna in de beeldende kunst van de Contra-Reformatie enigszins op de achtergrond geraakt. Het thema, dat nu vooral geliefd is, schijnt de voorstelling te zijn van de H. Anna als moeder van Maria. De XVIIde eeuwse kunstenaars maken er een huiselijk tafereeltje van, waar een moeder haar kindje verzorgt en vertroetelt of onderwijst⁽⁶⁶⁾. Een kunstwerk uit de XVIIde eeuw, met een dergelijke voorstelling, kan wellicht als voorbeeld voor de uitwerking en de vinding van onze medaille hebben gediend⁽⁶⁷⁾. Zeker, bij zulk een detailonderzoek blijkt hoe onvolledig de grote iconografische werken nog zijn⁽⁶⁸⁾. Het ligt wel voor de hand hier te denken aan een lokaal kunstenaar, die zich voor de uitwerking van de bedevaartmedaille, heeft laten inspireren door een bekend kunstwerk⁽⁶⁹⁾. De voorstelling op de bedevaartmedailles varieerde blijkbaar van plaats tot plaats en stond ongetwijfeld in het teken van de aldaar speciaal beoefende devotie⁽⁷⁰⁾. Blijkbaar waren deze medailles dus o.m. vrome herinnerin-

werk, blz. 299, n° 30a—12 wordt een zilveren bedevaartmedaille afgebeeld die beantwoordt aan de beschrijving ervan bij Serrure.

(65) De iconographie van de Contra-Reformatie, Hilversum, Dl. II, blz. 56.

(66) O.c., blz. 57 met talrijke voorbeelden.

(67) Serrure spreekt hier van een schilderij van Rubens. Twee schilderijen van deze meester, met een verwante voorstelling (Antwerpen, Wenen, zie GLUCK, Rubens, Van Dyck ..., blz. 22 vlg.) en een kopie naar Rubens in de St.-Maartenskerk te Aalst zijn bekend. Wellicht heeft de onbekende maker van de medaille hier de Rubeniaanse compositie (van het werk uit het Koninklijk Museum te Antwerpen), zeer sterk vereenvoudigd, overgenomen.

(68) De werken van E. MALE, (L'Art religieux après le Concile de Trente) en van K. KUNSTLE, Die Ikonographie der Kristlichen Kunst, Freiburg, 1928, Dl I, blz. 328 vlg.) maken ons niet veel wijzer. F. von SALES-DOYE, Heilige und Selige, Leipzig, I, 1929, blz. 65-66 noemt zelfs B. niet op onder de plaatsen onder het patronaat staande van de H. Anna. De voorstelling op de medaille schijnt hen (en zelfs aan C. CAHIER, Caractéristiques des Saints dans l'art populaire, Parijs, 1867, II deel, passim) onbekend te zijn.

(69) Meerdere o.m. Gentse kunstenaars zijn werkzaam geweest bij de opbouw van de kerk, cfr. *Land van Aalst*, 1957, bl. 288 vlg.

(70) In de collectie L. Minard (Catalogue de la Collection de jetons et médailles de L. Minard, Gent, 1883, blz. 28) worden medailles uit de St.-Annakerk te Brugge beschreven, met als voorstelling o.m. de Zeven Vreugden van Maria, St.-Anna en Maria en op de revers een Kruisiging.

Nota Redaktie. — In het Museum voor Folklore te Gent wordt een mooie houtgravure bewaard van St. Anna te Bottelare, te dateren XVIIe eeuw.

gen door de pelgrims mee naar huis genomen. Ook een vaantje werd dikwijls gekocht en mee naar huis gedragen. Een zulkdanig vaantje is gelukkig bewaard gebleven⁽⁷¹⁾. Men ziet de pelgrims de omgang doen rond de kerk.

Ook over het wel en wee van de Broederschap, in 1626 opgericht, vertellen de bronnen een en ander. Ze was in de jaren 1660-1670 in volle bloei. In 1671-72 werden twee nieuwe vaandels aangekocht in blauw damast met de namen van de schutsheiligen erop geborduurd⁽⁷²⁾. In 1699 werd de kerk verrijkt met een nieuwe standaard⁽⁷³⁾. In 1660 krijgt de gilde twaalf nieuwe «flambeeuwen»⁽⁷⁴⁾. De Broederschap had haar eigen schilden⁽⁷⁵⁾. Ze draagt bij tot de aankoop van nieuwe gewaden en kerkgerei, tot de algehele uitrusting en verfraaiing van de kerk.

Vanaf 1660 werd aan de schoolmeester de taak opgedragen de namen van de leden in het gildeboek te schrijven; uit zijn pen komt ook de litanie, die in de processie wordt gezongen⁽⁷⁶⁾. Men deed zijn best om de viering van de feestdagen van de patroonheilige zo luisterrijk mogelijk te maken. Reeds in 1659 beschikte de kerk over een orgel⁽⁷⁷⁾. Op de feestdagen schrok de gemeente

(71) Een afbeelding van dat vaantje in de werken van R. Vander Linden en E. Van Heurck. Zie ook R. VAN DER LINDEN, *Bedevaartvaantjes in Oost-Vlaanderen. Legenden - ikonographie - volksgebruiken*. Zottegem (1958). Van Heurck dateert de lithografie uit het midden van de XIXde eeuw. Het adres van de drukker zou veranderd geworden zijn. Zeer waarschijnlijk is de voorstelling op het vaantje nog heel wat ouder. De oorspronkelijke vorm van die voorstelling kan gerust tot de XVIIde eeuw teruggaan. Want op het vaantje is de kerk afgebeeld zoals zij met een identische voorstelling (maar met het drukkersadres W. Siffer, Gent) waarschijnlijk was in de tweede helft van de XVIIde eeuw. Een ander vaantje, is ook bekend. In de Chalcografie van de Koninklijke Bibliotheek te Brussel bevindt zich een kopergravure (catal. nr 150 B), die volgens M. van Coppenolle (Westvlaamse Bedevaartvaantjes) een bedevaartvaantje van Bottelare weergeeft (Zie ook de catalogus van de Chalcografie).

(72) *Ibid.*, Rek. 1671, f° 8 «Item betaelt over twee nieuwe vanen van blauw damast vercierd van bijde de sijden met de namen van Jesus, Maria en Anna in feyn garen gheborduert met de franien, stocken ende andere toebehoirten». Ook aan de aankoop van kerkgeaden werd dan gedacht. In 1711 werden de twee vanen hersteld. (Kerkarchieff, pastorijs, *Bundel quittancies*: «Ontfaen by my onderschreven utterhande van den heer pastor van bottelaer de somme van sesthien schellingen ende dat in voldoeninghe van het repareren ende herschilderen van de twee schilderyen van de oude vanen van de kercke van bottelaere. t'oorconden deser 15 july 1711. (getek. : dit is het merk van CVC Vincent Co(d)ron Baesschilder).

(73) *Ibid.*, Reken. 1698-99, f° 14 v°, 15.

(74) *Ibid.*, Reken. 1659, f° 13 v°.

(75) *Ibid.*, f° 13. «Item betaelt ... over het schilderen van eenen ecce homo, 20 schildkens voor het gulde van St. Anna twee blokken ende de statien op den wech van Gent in twee paiementen tot den 17 feb. 1661 maeken alhier tot ... X lb. VI sch. I. Reeds in 1635 had G. Van Halle een klokje voor de kerk gegoten (luidens het opschrift in het klokje boven het koor: CoMt In bottelare Sintanne Dleren Gherardt van Halle heeft mij gegoten te Gent).

(76) *Ibid.*, f° 24.

(77) *Ibid.*, f° 12 v°, f° 20. Jan van Loo, orgelmaker wordt betaald voor het herstellen van het orgel.

er niet voor terug, beroep te doen op Jan Lamberts, organist van St. Jacobs te Gent, die met zijn kinderen de plechtige dienst met spel en zang kwam opluisteren⁽⁷⁸⁾. Ook werden dan waarschijnlijk kleine pantomines opgevoerd⁽⁷⁹⁾.

Nu nog doet de processie jaarlijks haar omgang rond het dorp. Aan verschillende kapellen, waarin telkens een episode uit het leven van de H. Anna is voorgesteld, wordt halt gehouden. Deze kapellen zijn nog niet zo oud.

Ook vroeger werd blijkbaar een grote omgang gedaan⁽⁸⁰⁾. Waarschijnlijk was de omgang aangegeven door kleine kapelletjes op een voetstuk, zoals in landelijke gemeenten te zien is geweest⁽⁸¹⁾. Soms kunnen het ook wel gebouwtjes van groter omvang geweest zijn⁽⁸²⁾. Nu nog weet de overlevering te vertellen dat vroeger de weg van Bottelare op Gent bezet zou geweest zijn met kapelletjes ter ere van de H. Anna. In 1659 werden die kapelletjes opgericht⁽⁸³⁾. Regelmatig werden deze staties met bloemen versierd. Van deze « statien », is, buiten de herinnering eraan in de volksmond, niets overgebleven.

E. J. ROOBAERT

-
- (78) Ibid., f° 18, f° 14 v° — « Item daarenboven noch betaelt aen meester Jan organist van St. Jacobs over musiek die hij met syn kinderen heeft comen doien binnen de neghen daghen van devotie des jaers 1660 in verschijde reysen — par affirmatie tot XVI sch. gr. ».
- (79) Ibid., f° 14 : « Item betaelt aen verschijde musiciens over hen musieken ende schelmijspelen die gheschiet seyn op onze pricipaelde feestdaighen van diversche jaeren tot het jaer 1661 incluys, ... l. ».
- (80) Ibid., Reken. 1659, f° 24 v° — een statie van de grote omgang is door de wind omvergewaaid.
- (81) Over deze bedevaartkapelletjes leze men : G. CELIS, De kapelletjes in België, wegkapelletjes in België, Brabantse Folklore XVIII (1938), blz. 317-340.
- (82) Ibid., f° 14 : « Item betaelt aen Jackes Pieters steenhauer van balighem over ses daghen dat hy met syn twee sonen ghearbeyt heeft in het verhoighen van den voit van den groiten kandelaer staende in het midden van de kercke mitsgaeders liet accomoderen van de stiene statie met den metser »; f° 17 : « Item den 18 Januarii betaelt aen Jan van Driessche temmerman over het macken van twee bidstoelkens in de statie. ».
- « Den onderschreven kenne voldaan te syn van den past. van bottelare over den naervolghenden dinst ghedaen int vernissen van de statien (ende schilderen) op den omganck van St. Anna 16 ver de figuren ende vijf [belden?] te schilderen 1 lb VIII sgr. 2, over het schilderen van de pillaren ende capitelen XVII sch 1 gr. tsamen 11 lb Vsch. 1 g. t'ooronden desen 13n augusti 1681 by my Mr Marten de Bast [getek.]. (Kerkarchief, Bundel quittanties).
- (83) Ibid., f° 21 : « Item betaelt ... over het voiren en helpen stellen alle de statien tussen Gent en bottelaere »; f° 12 v° — « Item den 31 aug. betaelt aen Jan van Driessche over ... het leveren ende vernieuwen van de statien ende staken van St. Anna staende op den wech van Gent naer Bottelaere met sijne dinsten alhier XII lb. gr. » Zie ook noot 67. Deze staties werden geschilderd (Ibid., f° 20).

1638, 17 maart. — HOE EEN RELIKWIE VAN ST. ANNA IN 1638
IN BOTTELARE IS GEKOMEN.

Nos Alardus Kuyckius Vicarius Ecclesiae S. Salvatoris in Civitate Ultraiectensi sacerdos sacellanus, nec non Confessarius Monialium Regularissarum Conventus Ordinis Sancti Francisci, in honorem Beati Nicolai Episcopi anno Domini millesimo quadringentesimo vigesimo primo, a Frederico Blacenhemio tertio huius nominis (felicitis recordationis) quinquagesimo autem primo Ecclesiae Ultraiectensis Episcopo laudabiliter extracti atque dotati. Harum litterarum argumento bona fide declaramus atque Deo conscio testatum facimus ab initio prorsus conditi praedicto Monasterio dicto Blacenhemio Episcopo impetratas, Monasterio donatus ac in summo altari repositas summaque veneratione exceptas cultasque fuisse has ex corporibus Sanctorum Reliquias S. Joannis Baptistae, Sanctae Annae genitricis Dei Matris S. Barbarae nec non S. Appoloniae ac Blasii episcopi Mart. Verum cum priorissa praedicti Monasterii Sancti Nicolai aetate ingravescente adhuc maiora Catholicae Religionis deinceps pertimeret detrimenta, Monasterium quoque indies personarum maiori laborare inopia consideraret: praedictas Reliquias ex capsula desumptas iussu priorissae viro catholico et peramico Everardo Bottero (vel Botlero) in manus tradidimus ut ab hostium injurijs liberatas in securiorem catholicorum piorumque transirent venerationem, quam donationem sponte factam ut posteri integram ratamque habeant manu propria et venerabilis priorissae in praesentia sacerdotum infrascriptorum subsignatas Monasterii nostri sigillo communivimus. Datum Ultraiecti in loco nostro refugii Anno Millesimo sexcentesimo decimo septimo 26 Augusti veteri stylo. Inferius erat subsignatum Alardus Kuyckius et ab alia parte Margarita Henrici Van Wyntershyck priorissa et apulo inferius ab utraque parte Joannes Maillaert et Joannes Van Waereghem uterque societatis Jesu sacerdos. Sigillum appendebat cum cauda rubri serici. Concordat haec cum sua Authentica excepto quod ibi plures recensentur Reliquiae. Quod attestor ego fr. Nicolaus Georgius sacri praedicatorum Ordinis Sacerdos qui post praenominatos patres sacerdotes etiam expresse vocatus fui a praenominato D. Everardo Botlero ad deponendum ac fidele testimonium reddendum. Frater Nicolaus Georgius qui supra.

Ego infrascriptus ac etiam supranominatus Everardus Botlerius coram Deo declaro ac cuius testor ecclesiae militantis praesentia me supranominatas Sanctorum Reliquias Exsimo Mgr. N. pro^{li} p. f. petro Woestimo in manus consignasse ac tradidisse eadem fide qua accepi ab eis erga Sanctorum praedictorum pignora venerationem cui quoque eodem Deo teste dedi partem Capituli Martyrum Octorum Gorgomiensium. E. Botteris ut supra.

Jacobus Boonen Dei et Aplica Sedis gratia Epus Gandavensis fidem facimus nos sollicite supra nominatas Reliquias SS. Joannis Baptistae, Annae, Barbarae Appolonia et Blasii Epi ac Martyris recensuisse atque informatione etiam praevia super nonnullis articulis ad rei veritatem certius explorandam pertinentibus, de virorum gravium prudentum et piorum consilio permisisse prout hisce litteris permittimus dictas reliquias ad maiorem Dei gloriam et sanctorum eius honorem populi que fidelis utilitatem et consolationem publicae venerationi in ecclesia exponi. In quorum fidem hisce manu nostra

subscriptus et sigillum nostrum imprimi curavimus. Gandavi die septima Martii Anno a Christo Nato Millesimo sexcentesimo et decimo nono.

Jacobus, Epus Gandavensis

Sigillum eius erat appositum in rubra cera.

Ego⁽¹⁾ infra scriptus fr. Vincentius Clevici fidem facio et attestor me reliquias S. Annae mris Sm^e. Virginis Mariae cum licentia et in presentia prioris mei ... M. N. fris. Jacobi van den Heede [ex erpeisse?] de capsula nra supra summum altare nrum posita et in dub. partes divisisse et unam partem minorem tradidisse ipsi P. Priori iuxta me stante ante summum altare qui eodem instante eandem partem dedit in manus Rdi Dni leeckenborne Pastoris in Bottelaere diocesis Mechliniensis, hac 17a Martii 1638.

Ita est. fr. Vincentius Clevici
ord. Predicatorum saecista Gandensis.

Ita est. frater Jacobus van Heede
qui supra.

BOTTELAERE, kerkarchieff.

Bijlage N° II

Na 1642. — PASTOOR EN KERCKMEESTERS VAN BOTTELARE VRAGEN EEN BEKRACHTIGING VAN HET OCTROY VAN 1642, GEZIEN DE MISBRUIKEN DIE ZIJ GECONSTATEERD HEBBEN.

Supplieren ootmoedelijck pasteur ende kerckmeesters mitsgaders notable van de prochie van Bottelaer hoe dat sijn mayesteit ghenegher wesende tot vervoorderijn van het opmacken van de niuwe kercke aldaer begonst te maecken ter eeren van de H. Moder Anna bij octroiye van XXen October 1642 aende supplianten gheconsenteert heeft de wasse kerssen ende figuren dienende tot oblatie der eeren van de voors. H. Moder te doen vercoopen ten profeyte van de selven kercke : bij persoonen daertoe te stellen ter exclusie van alle andere volghen de copie autentique van selve octroiye hier bij ghevoegt. Van welcke vercoopinghe tot noch toe rekennijn ghedaen sijn ten profijte van selve kercke met bewint [de bevinding?] dat zelve niet bastant en can wesen tot opmaecken van de selve kercke, ter oorsaeken dat andere op pretext van was te vercoopen[,] niet dienstich tot de geseyde oblaten oock het rekelijck vercoopen het was dienstich tot de selve oblaten soo dat ter causen van t' voorsejede octroi seer luttel profeyt commen voor de voors kercke[.] De selve kercke niet en can volmaeckt worden al ist dat die aldaer nochtans noodich is ter respecte van den grooten concurs van volck ende de groote devotie aldaer gheschiedende daer toe de oude kercke niet bastant en was en het zelve concurs van volck te connen ghedient worden daeromme de supplianten hun andermaal keeren tot sijne majesteit.

Biddende den selve believe ghedient te sijne tot advancement van de voors. kercke ende om te doen effermieren van [...] 't voors. octroi

(1) Het geschrift van Vinc. Clevici.

t ghelijck te verbieden tsij insetenen van de selve prochie ofte andre afsetene binnen tvoors. Bottelaer van daer eenighe was te moeghen vercoopen niet meer bij publique winckel ofte Craem te stellen ten waere met consente van supplianten ende ten behoude van de voors. kercke op sulcke boete als sijn majest. sal believen te arbitreren ende van confiscatie van selven wasse tot behoude van de voors kercke.

BOTTELARE, kerkarchief, losse stukken.

Bijlage N° IIa

Omtrent 1642. — ONTWERP VAN VERZOEKSCRIFT VAN DIE
VAN BOTTELARE AAN DE KEIZER INZAKE DE EXCLUSIEVE
VERKOOP VAN WAS⁽¹⁾.

Pastoor ende kerckmeesters van de kercke van Bottelaere binnen den lande van Roo h[eerscher]s by requeste aen de Majest. ghepresenteert alhier t' hove ghesonden op advijs.

D'H[eersche]rs ende souckers van octroije verclaeren hun te contenteren ende gheen verder octroije te versoucken dan ten eynde gheene uitsetene noch insetene binnen de selve prochie en sullen vermoeghen⁽²⁾ wasse kersmackers winckel te stellen[,] was ut te hanghen ofte was te vercoopen ten dienste ende oblatie van de H. Moder Anne aldaer seer vermaerdelycken gheviert, ten sy met weete ende ghestelt sijnde bij de voors. pastor ende kerckmeesters ende dat tot vervoorderijn ende het opmaecken van de niuwe kercke alreede[?] begonst ende in deele ghemaect daar toe sy geen ander middel en hebben noch en weten te vinden ende die bij faute van dien altijt, onvolmaect mochte blijven welck versoucke teemael reedelijck is ende favorable ende hunl. onder correctie⁽³⁾ niet en can worden ontsejt aengesin sonderlingen dat sijn voorseyde majesteyt voor desen gratis ende octroije heeft verleent biddende mitsdin den hove believde favorabelijck...

BOTTELARE, kerkarchief, losse stukken.

Bijlage N° III

1667, 23 mei. — COPIE VAN HET VERZOEKSCRIFT VAN
B. en J. de PAIX TOT HET OPRICHTEN VAN EEN KARME-
LIETENKLOOSTER TE BOTTELARE⁽⁴⁾.

Fiant Lettres d'octroi de la fondation et amortissement cy requises avecq insertion dans le narratiff qu'il ij at a bottelare un pasteur et deux chappelains fait a Bruxelles le 23 de mej 1667

(1) Nog een ander ontwerp is bewaard.

(2) Was te verkopen, is uitgestreept.

(3) Er staat correctie.

(4) Dit stuk is een onvolledige copie, waarschijnlijk in de XVIIIe eeuw als referentiestuk in de bundel gevoegd. Een andere kopie draagt op de keerzijde volgende aanmerkingen :

A son Excellence

Remonstrent tres humblement piere de paix⁽²⁾ et Josine de paix frere et seur demurant a gand que pour avancer l'honneur de Dieu et le culte de S.Anne dont l'image miraculeuse est honore au village de bottelare diocese de Malines distant deux lieux de la ditte ville de gand et pour l'affection q'illes portent a l'ordre de nostre damme du mont carmel il ont intention de faire bastir un petit convent pour douze ou quinze Religieux du dit ordre en la maison q'illes ont au dit bottelare, et de leur donner vint six ou trent bannieres[?] de terre situé au dit lieux pour leur subsistance *afin que les dittes Religieux piussent aider le pasteur en son chapelain a entendre les confessions des pelerins qui ij accourent de toutte part.* Se pour quoiij ils supplient tres humblement vostre Exc. de leur donner permission de faire les dittes fondations et devotion et leur en faire depecher les lettres d'octroiij et d'amortissement au cas convenables quouij faisant etc...

BOTTELARE, kerkarchief, Bundel : *Convention
tussen den Hr Pastoor ende de PP. Carmeliten van Bottelae.*

Bijlage N° IV

1667, 25 mei. — COPIE VAN DE BRIEF VAN DE KEIZER AAN DE VICARIS-GENERAAL VAN MECHELEN INZAKE DE TOELATING DIE HIJ GEGEVEN HEEFT TOT HET OPRICHTEN VAN EEN KLOOSTER TE BOTTELARE.

Par le Roi,

Venerable, cher et bien amé. Comme par nos lettres patentes du jourdhuy nous avons permis a Pierre et Josine de Paix de fonder un Couvent de l'ordre des Carmes reformez en la maison qu'ils possèdent au village de Bottelae. Nous avons bien voulu vous en advertir afin qu'avez a consentir et approuver ladite fondation en tant que ce vous peut toucher. A tant venerable cher et bien amé, notre Seigneur vous ait en sa sainte garde. De Bruxelles le 23 de May 1667. Paraffé S. Sto. Vt. Signé B. de Robiano et cachetté des armes de sa Majesté.

dat dese requeste bij sijn Exc. den marquis de castel rodrigo ghesonden is gheweest aen den privee raet den welcken verleent heeft de bovenstaande apostille in confarmiteyt van welcke gheëxerceert sijn briven van octroiij in forme door den hr. secretaris de Robiano. Nota : dat den voors de paix met sijne suster daer naer noch een ander requeste hebben ghepresenteert aen den privee raet van sijne majest. waerop den 13e Junij 1667 is gevolcht deze apostille :

Sa majesté déclare son intention estre que les lettres d'amortissement cy mentionnees [...] par les suppl. cij jointes en copie datee du 23de meij sortiront leur plain et entier effect non obstant qu'il n'at estre exprime que outre les 20 ou 30 bonnieres de terre ij reprinses il ij auroit seijse bonnieres de fief bien entendu sauffe et sans prejudice de droijt de seigneurs de quelles les dictes seijse bonnieres sont tenues et mouvans.

- (2) Blijkbaar is de Pierre de Paix hier een verschrijving voor Berthulf de Paix. In het kerkarchief te Bottelare bevindt zich een afschrift van een schenking aan het klooster der Carmelieten in 1680, afkomstig uit de archieven van het markisaat van Rode. Hier wordt verwezen naar de keizerlijke acten op datum van 23 mei 1667 en 13 juni 1667. Daar wordt ook Berthulf de Paix als stichter opgegeven.

La superscription : A venerable notre cher et bien amé le Vicaire general de l'Archeveché vacant de Malines.

BOTTELARE, kerkarchief, losse stukken.

Bijlage N° V

1644, 2 januari. — COPIE VAN HET VERZOEKSCRIFT VAN DE PASTOOR VAN BOTTELARE MET HET BEVELSCHRIFT VAN DE REGEERDERS VAN DE ABDIJ VAN St.-PIETERS AAN DE ONTVANGER VAN DE AALMOEZENIJE IN DIE ZAAK.

Den pasteur van de prochie van Bottelare met gheheel syn gemeente met hem gevoeght[,] hebben gepresenteert een Requeste om te hebben een liberaele aelmoesse tot het vermeerderen ende veranderen haerlieden kercke voornoemt achtervolgende het model uwer eerw. geexihibeert deur dien dat de tegenwoordige dickmaels binnen de jaere veel te cleyn is etc. waer op de boven [screven?] eerw : heeren Regierders altsaemen hebben geapostileert den Xe july 1643 dat sy haere liberaelhydt sullen thoonen soo wanner sy sullen sien dat men besigh sal wesen met het maken oft vermeerderen vande voornoemde kercke[.] Waer om de remonstranten aendermael ootmoedelyc syn supplicerende de liberaelhydt van voornoemde eerw : Heeren Regierders[.] Met den eersten te mogen genieten deur dien van als nu den meesten deel van alle de fundamenten geleydt syn ende saude gerne provisie doen ende ande materialen met de wagens (: die nu niet en verletten by de wercke te doen haelen om desen aenstaenden somer het begonst werck te avanceren ende haest te mogen volmaeken tot dienst van alle de pelgrims ende liefhebbers van S.Anna[.] Biddende ootmoedelyck hier in gedint te syn vastelyck betrouwende dat veel groote personagien uwer eerw: groote liberaelhydt ende goet exempel naevolghen sullen ende de supplianten sullen inden eeuwighe verobligeert blyven te bidden in de plaetse van devotie ulder Patronaetschap voor het geluck en salichydt van myn voornoemde Eerw. Heeren ende alle de Religieusen[.]

De Heeren administrateurs ghelet hebben op dese requeste ordonneren aen den Heer Aelmoesener van onse abdye te geven vyftich pondt groot tot het volmaecken van de nieuw kercke tot eere van de Heylige Moeder Anna tot Bottelaere en de selve te betaelen in twee paymenten te weten een payment int jaer 1644 ende het tweede in tjaer 1645 ende dat ten opsien[?] dat sy syn Patroonen ende collecteren de thinde — desen 2 januari 1644

[getek.] A. Boschman A. Stalins
Antonius Engrande prior

Jan van Poucke sult voldoen aen de heere pasteur van Bottelaere het inhouden van dese bovenscreven apostille het welc u men sal valideren in minderinge van Uwen pacht aen den ontfanger myn heer Nieuwlandt [get.] benedictus vander zaere aelmoezenier van S. Pieters.

GENT, Rijksarchief, *Fonds van St.-Pietersabdij*, IIe Reeks, n° 795, losse stukken.

Waaslanders vertellen

Een bonte reeks volkssagen en legenden uit « 't soete lant »
verzameld door Hugo Arens⁽¹⁾.

XVI. HISTORISCHE SAGEN

b) PERSOONSSAGEN

151/ Filips Verheyen.

Flip Verheyen, da was hier op Verrebroek ne koeter op 'n boerenhof, op de Katharina-hoeve, en die kwam nor de kèrk; en dien boer — hij was daor koeter — die was in den keirkeraod. En da manneken vertaaldne aon zijnen boer dienen preek, van paster Jespers was da. Da manneken kost da áltijd grat van buiten en dienen boer vertaalden da aon diene paster, gelijk hoe data ging, en die paster liet die liëren op zijn kosten en da manneken eent ver gebracht: die wier dokter en professor en deur proefnemingen op zijn eigen eet hij nog zijn biën, zijn iën biën, verloren. Hij is euk vrië vroeg gestorven.

Hij weunden op Sint-Katharina-hof en zijn geboortenhuis da stout hier euk nog. Ja, dien boerkoeter va Verrebroek ee da ver gebracht zulle en nou stou zijn stambeeld hier veur de kèrk. Veur 'n paor jaor; ik weundne nog op den binnendijk, 't leste jaor; 'k was drij jaor getraed as 'k daor wegging en 'k ben getraed as 'k drijntwintig jaor was; awel ten eeta hier gruëte fiëste geweest zulle veur Flip.

(A.H., 66 j., landbouwer, Verrebroek).

152/ Filips Verheyen. (Variant)

En as g'in Verrebroek roept « Zwarte Flip », tan moede mouken dade weg zijt zunne. Flip, was ne gruëten dokter vroeger, die is geboren op den Blompot, aon 't Zwountjen, he, en daor hèn ze ne stiën ingezet in da huis waor dat hij geboren is. Die stout op 't martjen, he, dor veur de kèrk en da beeld was zwart, he; en ten oon ze nekir geweest op ne nacht oon ze die gewit. En ten waren ze toch kaod de Verrebroekeneirs. Enne, de jonge kadeekes uit de ronde, he, as ze ne Verrebroekeneir zagen, die riepen tan: « Ei, Flip, zwarte Flip, iëst was hij zwart en nou wit ».

(E.D.C., 60 j., huishoudster, Sint-Pauwels).

153/ Filips Verheyen. (Variant)

Flip Verheyen, da was iëst vroeger, he, ne koewachter geweest, nen boerkoeter; en ten is hij horlogemouker gewurren; ten gaon studeren

(1) Vervolg van bijdragen in Oostvl. Zanten XXXII (1957), blz.: 86-97: I. Toverheksen, II. Tovenaars; blz. 118-132: III. Spokerij, IV. Spookdieren, V. Osschaert, VI. Weerwolf; blz. 159-163: VII. Elf, VIII. Maar, IX. Stalkaars; blz. 179-184: X. Kabouters, XI. Reuzen, XII. Profeten, XIII. Duivel, XIV. Lange Wapper, XV. Wonderdokters; XXXIII (1958), blz. 27-36: XVI. Historische Sagen, a) Plaatssagen.

en da manneken is prefesser gewurren. En zijn stàmbeeld da staot in Verrebroek op 't plein aon de kèrk, die zwarte vent daor, he. (E.L., 70 j., dagloner, Kieldrecht).

154/ Filips Verheyen. (Variant)

Tussen Vraosen en Verrebroek eeta àlt ruze geweest; die mensen va Vraosen die oon Filip iës gewit. Vier mannen uit Vraosen die gingen hem iës uitgrouven mee 'n mosselschelpen, uit pure jaloezie, zulle. En P. D. S. — hij leef nog, hij rij nou mee 'n bierkar — die schoot er op; 's nachts, da was 'n zotte kliek; die schoot er op mee ne revolver; pure jaloezie. Daor was 'k bij!

(A.H., 66 j., landbouwer, Verrebroek).

155/ Amelberga Truyman redt Stekene.

D'r lig nen onderaorsen kaaldre van op Klei Snao aon de vierwikse tot op Kamborn aon 't huëg huis. Da huëg huis, da is azuë 'n aordig gebaeken en dor mosten z'inkruipen langs boven. En hij, mij vouder, zei dan die soldaoten vele zonder eten zaten en dan twintig, dertig paoters ievers — die stonnen ievers tegen Lokeren — en die gingen rond veur geld en eten om die mensen t' houn leven.

Mor op ne kiër kwamen die nekir nor 't durp gewândeld, 'n vijftig, zestig of zeventig man zeker; en die oon amol 'n geweir bij ulder. En ten zei de generaol — die kwam uit zijn koetse, die zat azuë in 'n koetse. 't Was ne generaol, zei mij vouder, mee azuë ne gruëte lãnge grijzen baord. En hij zei van guël Stekene te muërden en te brãnnen. En Amelberga Truyman die leefden en die zegt tegen heur dochter van vergiffenisse te vrougen, want we zijn d'r toch amaol aone.

En zij kwam buiten da meiskan en da was 'n iëwig schuë vramens. En ze zetten heur op heur bluëte knien en ze stak heur eirmen omhuëge en ze vroeg vergiffenis veur guël Stekene. En hij stapten uit zijn koetse en hij vroeg om te trouwen mee heur dochtere. « Va mij meugde », zei ze, « as ze zij wilt ». En hij is er mee getroud euke, mor z'ee mor 'n jaor of twië nemir geleefd.

(E.V., 87 j., landbouwer, Stekene).

156/ Gerard Mercator.

Mercator zij vaoder da ee ne schoenmouker geweest en die is geboren in Rupmonde, ge passeert er as g'er van hier nortoe gout. Zij vaoder die ou nekir nor Leuven geweest bij ne kameraod die; ne vriend van hem was student in Leuven, he. Nou hij kom terug nor huis en as hij, as hij nor huis kwam nor Rupmonde ging hij tegen Leuven — wacht, hoe hiët die streek dor zuust, alë 'k kan d'r nie opkommen — tegen Leuven most hij deur ne groëten bos gaon as hij nor huis kwam. En hij hoeërt dor geschrië van 'n kind en hij gou kijken en vindt daor 'n kind en hij deed da mee nor huis. En da kind, hij ee da bij hem gehaen tot da gestorven is en as hij ten gestorven is eet hij da kind overgelaoten ao Mercator; zij stàmbeel stout in Rupmonde op 't plein veur de kèrk.

Mor nou da was hier in den tijd van de Spanjaors, 'k hê d'r older àl va vertèld, he; en d'r was ne Spaonsen officier die daor verliefd op was, mor Mercator die wou da kind nie afstaon. Mor vawaor data kind kwam; da was gown vrijn en da ou 'n madoulie aon en z'oun die afgepekt en die was verdwenen. En tan is da uitgekommen van wie data kind was, da was van adel, van ne grouf of nen baron — da weet 'k waal nie giël zuust niemiër — van twië mannen die 'n duel in nen bos gedaon oun, mor da was nooit uitgekommen, in nen bos tegen Leuven was da. En die vrijr die daor kwam, da was nou ne zeun van de vouder die da meisken heur vouder kapot gemoukt ou; die twië van adel in da duel, he! Ze noemden die de Jood.

En Mercator die wier àchtersvolgd deur de Spanjaors as ne ketter, mor hij wist da zelf nie, hij wist daor niets van. Ten krijt hij — 't was in de winter — in Rupmonde op ne zekeren dag tijng da zijn broer doeëd war en ten ee diene Jood hem daor in da huisken kommen waorschouwen dat hij achtersvolgd wier. Ten most hij over 't Schelde veur de begroufenis va zijn broer, mor da was in de winter en d'r dreef er daor amaal ijs op 't Schelde en da duurden daor twië clougen veuràliër hij daor over kost. En ten hên de Spanjaors hem daor gevangen in da kasteel, in den Belvédaar. En da kind da noemen ze 't blommeken va Leuven.

Op den Belvédaar daor ee Mercator gevangen gezeten en daor binnen eet hij de kaart van de weireld gemoukt in 't stof, mee zijne vingre op de grond. Mor tan kreeg hij bezoek van iënen va Leuven, die vree mee zijn pleegdochter. D'r mocht niemând nie binnen, mor as priester verkliëd geroukten hij daor binnen. En die ee hem papier bezurgd van de Spanjaord op den Belvédaar om de kaorte te tiëkene. En as hij tan uit da gevang was, tan is hij nor Leuven gegaon en ten is hij ingescheept mee da kind en die schoeënzeun in Antweirpen en nor Duitslând.

(F.V.B., 67 j., schipper, Steendorp).

157/ Tijl Uilenspiegel.

In die àchterhuizen, da was vroeger amaal nog mee 'n hâlve deure. En Tijl Uilenspiegel zat daore en daor komt daor ne mens en dic zee: « Is ou moeder thuis? » « Nië », zcet hij, « z' is utigegeaone op schao of schânde », zcet hij. « Wa wilde daormee zeggen? » « Awel, op schao of schânde », zcet hij. « Mij moeder is utigegeaon, z'is brued gou liënen; en as ze te veel verdrom geeft is 't schao en as ze te weinig verdrom geeft is 't schânde! », zcet hij.

(L.V.P., 80 j., handelaar, Sint-Pauwcls).

XVII. S P O T S A G E N

158/ Stekene: de Messenstekers.

As ge nor Stekene, as 't daor 'n fiëst of kermis was, en ge ging daor nortoe; ik hên 't nooit nie gehad, mor de miëste. En ge was vremdeling en ge kwam in 'n zaol waor dan ze dânnen — en d'r waren daor amaal dânszaolen, da was daor allemaol bucht, he —, « Va waor zijde

gij? » Die jonges die waren d'r àl wa van aogedaone. « Op hoeveel tijd keude 't afgaone, in hoeveel tijd keude 't afluëpen? » En ten waren z'ál aon 't kloppen en slougen. En as hij wa slougen gehad ou, dan z'er op aon 't slougen waren: « Hij moet milledzuë nog wa steken hèn euk », zeen ze.

(L.V.P., 80 j., handelaar, Sint-Pauwels).

159/ Haosdonk : de Kasseidieven.

In Haosdonk, daor weunen de kalseidieven; die oon de kalsei veur Beveren iës gestolen en die nor Haosdonk gevoerd en daorum noemen ze die de kalseidieven.

(R.N., 41 j., ziekenverpleger, Nieuwkerken).

160/ Vrasene : de Torenblussers.

In Vraosne, dor zijn de torenblussers, war, die blusten den toren. Mor nou de kèrschijters, sedert den oorlog '14-'18, omdan daor mensen nen dag of vijf in de kèrk opgesloten zaten, van de Duitsers, war. Tussen Verrebroek en Vraosen eeta àltijd ruze geweest.

(A.H., 66 j., landbouwer, Verrebroek).

161/ Vrasene : de Torenblussers. (Variant)

De Vraoseneirs die noemden ze vroeger de torenblussers, omdat de maon nekir op den toren zat en dan ze gingen blussen, he! Mor sedert den oorlog '14-'18 is da verànderd: nou noemen ze die de kèrschijters omdan in den oorlog '14-'18 veel Vraoseneirs in de kèrk opgesloten wieren deur de Duitsers. Die oon nen officier kapot gemoukt en de Duitsers die bekeken die eirmen en d'hànden van amaal die mannen om te weten wie da dien officier kapot gemoukt ou. En ten mosten daor 'n vijftewintig in die kèrk blijven, die hèn daor nen tijd ingezeten en azuë komt dien bijnoum.

(R.N., 41 j., ziekenverpleger, Nieuwkerken).

162/ Nieuwkerken : de Schapenkoppen.

Niekèrken da is 't schoupendurp, war; die hèn fazleven nekir ne paster weggebeid en daormee is da 't schoupendurp, war. Ja, de Niekèrkeneirs da zijn de schoupekoppen.

(A.H., 66 j., landbouwer, Verrebroek).

163/ Nieuwkerken : de Schapen. (Variant)

Hier in Niekèrken da zijn de schoupekoppen, war; die hèn hier nekiër ne paster duëd gebuid, die mens is gestorven van 't verdriet. Mor die mensen, die da gedaon hèn, die zijn amaal aordig aon ulder ende gekommen: den iënen verongelukt, den àndren deur 'n aordige ziekte. Die zijn amaal gestraft.

(R.N., 41 j., ziekenverpleger, Nieuwkerken).

164/ Nieuwkerken : de Schapen. (Variant)

In Nickèrke d'r was ne pastuër en die moet toch azuë nie nor de goestinge geweest hènne van 't volk. En as ge daar komt en ge roept : « Bei, bei, bei », ten moed' oppassen zulle, ze zitten euk achter ou, zulle. Mor die pastuër die kost da bein nie uitstaone en die paster is daar zot va gewurren en azuë hèn z'hem weggekregen, he. En daarom noemen ze die de schoupen, he.

(L.V.P., 80 j., handelaar, Sint-Pauwels).

165/ Meerdonk : de Stuifbollen.

In Meirdonk, dor weunen de stuifbollen, die weunen daar op 't zand, war, en daarom — da was daar 'n eirne streek — zeeme wij áltijd a me kleine waren : stuifbollen.

(A.H., 66 j., landbouwer, Verrebroek).

XVIII. VOLKSE TYMOLOGISCHE SAGEN

166/ 's Hondsmolen.

In Simpâls is d'r ne meulen, die stout d'r àchter de kèrk; en die noemen ze 's Hondsmoulen. Da komt omdat d'r vroeger iës 'n ziekte geweest is op da boerenhof, waorda die mulder weundne. En iederiën op dien hof is dor gestorven van de pest uitgenomen den hond die is overgebleven. En dourom hèn ze da dou 's Hondsmoulen g'hiëten. (F.V.Bu., 43 j., winkelier, Sint-Niklaas).

167/ Sombeke.

Sombeke, da kom vuërt van de Sompe. De Sompe da is 'n beke die hier luëpt en die begint aon Verstappens en die luëpt dan verder de meisen inne en nor de Durme.

(F.V.R., 12 j., scholier, Elversele).

168/ Waasmonster.

Vasmuster da is ontstaon, da ee zijnen noum gekregen omdat er 'n monster is aogedreven aon de brug, aon de brug va Vasmusteren. En azuë ceta zijnen noum gekregen. Mor ze zeggen zij da verkiërd, war, da moet giën Waasmonster zijn mor Waasmonster. Ja, d'r is daar vroeger 'n monster aogespoeld uit de Durme.

(I.K., 83 j., boerenknecht, Sombeke-Waasmonster).

169/ Waasmonster. (Variant)

't Woupen va Wasmusteren da is nog hâlf mens en hâlf monster en Wasmustern da zou zijnen noum gekregen hèn omdan z'hier 'n monster gevonnen oon of zuë iets.

(C.V.R., 82 j., landbouwer, Waasmonster).

170/ Kemzeke.

Kemziek, da kom va Kemelziek, war; da's 't durp da op ne kemel lijkt. In d'Hellestraot is euk Kemzick, op de Trompe is Kemziek; da's zuust 't model va ne kemele, giël da durp. De kërke da is hier 't achterste sè, hier is 't ende va Kemziek aon de kërke. Simpàls komt tot aon de kërke. En de bulten die zijn gitter nor de Trompe en nor d'Hellestraote; ne kemel ce twië bulten, war.

(L.V.P., 80 j., handelaar, Sint-Pauwels).

171/ De Tarwe-akker.

En d'r is daor nen akker die aon de Koppelderij paolt en dien akker noemen ze de Kruëne. En die Kruëne, da was 'n brourij, d'r ston 'n brourij oppe. En die brourij die was special gekend veur heur zwart bier.

D'r 'n beetjen verder was euk nen akker en die noemden ze den terven-akker. En die moet in den tijd verkocht geweest zijne veur ne zak terve. In den tijd dat in Belgen vrië gruëten hongersnuëd geweest ee. En dien eigeneir moet ne Genteneir geweest zijne. En dien eigeneir moet die verkocht hènne veur vier klutsen terwe en da moet tesoumen bedrogen hènne tachtig kilo. Da's daorum dan ze dien akker noemen den terven-akker.

(E.D.W., 42 j., veldwachter, Daknam).

XIX. L E G E N D E N

a) KRUISBEELDLEGENDEN

172/ De Kruisen te Eksaarde.

De viërtienden septembre, ten is da kruisverheffinge. En van tiene negene is da op Gezaorde tan begankenisse nor de mirakuleuze kruisen dan ze zeggen; mor ongetwijfeld vindt da zijnen uërsprong in 't volgende.

D'r waren dor twië werklien, die mosten gaon buëmen uitdune op 'n afgelegen pluitse. Ze waren bezig ma die wortels bluët te mouken en icnen van de twië, die zegt tegen zijnen maat: « Wa vinnek hier nou? Kijk, hier drij kruisen », zegt hij. « Ja », zegt den ànderen op spottenden tuën:

« Boudewijn met de negen ponden,
Heeft den ouden God gevonden ».

En hij zetten zijnen huëfd opzij, newur, en hij is azuë blijve staone. Mor ten gingen ze gou zoeken nor da derde kruis, mor da was verzonken. En as da verzonken was hèn z'er natu rlijk nog nor gegrouven en gedolven, mor niets te vinnen. Ten hèn ze gedaone die kruisen nor de kerke bij de giëstelijke euverheid, he. En as die in de kerke waren — 't schijnt dan die daor nie thuis waren — die gingen àlt terug nor die pluitse waor dan ze gevonnen waren, he. En ten waren ze tot 't besluit gekommen, van daor 'n kapale te baen, omdan die kruisen àltijd teruggingen, he. En as die kapale d'r stond, hèn ze ma

die kruisen keunen dune, in de kerke of in de kapale, gelijk of ze wolden, he.

Mor waorda da derde kruis bezonken is newaor, d'r hên ze ne put en 'n omheininge rond gemetst. En as ze nou den beeweg gaon, ta zeggen ze daortegen den heiligen put, waorda da derde kruis verzonken is, he, da's den dieperik inne. En daor aon die kapale euke, ze gaon daor drij kiëren rond de kapale en ze laoten zich zegene mee iëne nog van die mirakuleuze kruisen, dien tan euk iën in de kapale zich bevinnen en iën in de kerke, he.

(P.S., 69 j., landbouwer, Lokeren).

173/ De Kruisen te Eksaarde. (Variant)

As ik 'n klei manneken ware, ta most ik mee mee mij moedere nor de verre kapale. En daor hêk ik geziene dan twië man nen buëm uitdeen en die vonnen daor drij kruisen ondere. En waor da dien buëm gestaon ee, stout er ne gruëte put gemetst, nen diepe wij put. En daor moen de mensen drij kiëre rond gaone as ze ten beewege goun en drij kiëren rond de kapale euke. En of die kruisen daor nou te zien zijn in die kapale; iën toch zekere, da weet ik.

(A.B., 74 j., handelaar, Daknam).

174/ De Kruisen te Eksaarde. (Variant)

Dien Boudewijn en nog iënen die gingen dor nen buëm uitdune en as dien buëm ne giëlen end uitgekapt was ten zei d'r iënen: « A, kijk », zegt hij, « 'k hê hier nog iets », zegt hij. « Wa is 't? » « A, 'n kruis! », zegt hij. Den ândren die gou vuërs, « A, 'k hê hier euk iën! », zegt hij. « Wa is da? », zegt hij. En ze leggen die alle twië boven. Nou iër den buëm uitviel ma zijn rolingen, was er nog 'n kruis da ma de rolingen boventrok en z'oun d'r drij.

Wa nou gedaone? Ja, alle drij die kruisen gepakt. Ze goun bij ne zieken. Ze kussen die zieken. Ze leggen da weg. Ze kussen ma da ânder kruis die zieken en ze leggen da euk weg. Nen tijd d'r tussen en die geneesdne nie. Ze pakken 't dêrde, ze kussen die en ze leggen da euk weg. En van 't dêrde geneesden hij en van 't ânder geneesden hij nie. Ze pakten 't dêrde en da was 't echt kruis, da was 't kruis van Ons Hiëre en d'ânder waren van de twië muërdeneirs. En da is gevonnen aon de kapeldreef. En in die put zijn die kruisen gevonnen.

(T.C., 77 j., landmeter, Eksaarde).

175/ De Sprekende Lieve-Heer.

De sprekende Lieven-Hiër, ik hên âlt huëren zeggen, data de sprekende Lieven-Hiër hiët omda daor nekir ne voerman verzonken is mee zijn peirden. Hij stond daor veur, hij moet daor veur moet hij gezeen hênne: « As ge keut, straft mij ten! » En die voerman is daor in d'eirde gezonken. Azuë hêk ik da huëren vertellen va mijn vouder en wij wunden daor in de Groenstraot en daor is d'r ne wegel veur de markt verbij de sprekende Lieven-Hiër en ten zein ze: da spuëkt daor en nost daor dierven we nie nor huis gaon as we van de stad

kwamen, zulle. Da waren twië jonges : Stemus en Zoman, die speelden mee ànkers en zonnen en op ne zondagouvet in 't nor huis gaon oun die daor euk iets tegekomen aon de Lieven-Hiër.
(E.V.E., 72 j., huishoudster, Belsele).

176/ De Sprekende Lieve-Heer en de Voerman. (Variant)

Hier in Belseel is de sprekende Lieven-Hiër, da zou 't Missiekrus zijn van aon Belseel-kèrk van àchteren. Mor die Lieven-Hiër die zou moeten gesproken hèn tot ne voerman die vriëd vloektne mee peirden; en dormee die Lieven-Hiër die zou nog mee zijne mond open van as hij daor gesproken ee. Mor nou is die sprekende Lieven-Hiër alliëne.

En mensen die den omluëp hèn, kende da ? Da is 'n soort brând rond ou lichaam in ne ring; en daorveur gaon ze rond den omluëp, da is rond den hof, rond de Vaorenwijk. De Vaorewijk da is 'n kastiël en da was vroeger verwoest deur nen oorlog en ten is desel hier gezet. En ten gown ze euk beewegen op den bèrg bij de sprekenden Lieven-Hiër. D'r kom dougelijks volk, van Kieldrecht kwamen d'r hier negen dougen lang !

(M.V., 60 j., huishoudster, Belsele).

b) MARIALEGENDEN

177/ Onze-Lieve-Vrouw ten Bosse.

Hier veriëren z' Onze-Lieve-Vrou ten Bosse op de gemiënte, da is de patruënes van 't heilig bloed en da is fazleven azuë gekommen. Vroeger waren da hier amaol bossen en d'r waren d'r veel herders; en d'r was nou toch nen herder, die was mee zijn schoupen op die plek waor da nou 't durp is. En zijn schoupen liepen daor en die steekt mee zijne spriet in de grond en die stak op 'n biën — da ou daor vroeger nog 'n kèrkhof geweest — en dien herder stak daor àlt mor op om daor deur te gerouken, en die gerook daor nie deure en daor kwam bloed uite. Enne, op ne slag en ne kiër verscheen hier 'n Lieve-Vrou en ze zee tot dien herder : « Laot da biën en zet hier 'n kapelleken ».

En ten hèn ze daor 'n kapelleken gezet en mettertijd in de jaoren twelfhonderd is da 'n kèrk gewurren. En waor en hoe gruët da die kèrk most zijn daorveur ou Onze-Lieve-Vrou ne ruën draod gespannen. En ze gaven 'n stiksken van dien draod aon de bedevaorders en dien draod bleef even lang. Mor ze begonnen dien draod te verkupen en tan ging die weg; mor da draoken veur 't heilig bloed, zuëlang as ze da veur niets gaven, bleef die even lang. Nou nog zegene ze mee 't heilig bloed.

En da Lieve-Vrou-beeldeken da's euk 'n mirakuleus beeldeken, want de paster liet da vèrven en 's àndrendougs was die vèrf daor terug af. Hij ee da dikkels laoten vèrven, mor da ging d'r àltijd af. En da biën, waorda dien herder op stak, da is hier in de relikwie. En waorda den herder stak, da ziede nog en da keunen ze nie dicht krijgen, z'hèn d'r àl mee van alles geprobeerd.
(R.N., 41 j., ziekenverpleger, Nieuwkerken).

178/ Beeld van Onze-Lieve-Vrouw aangespoeld.

Hier is euk 'n Lieve-Vraeken; ik oun da gat va mijn tânt, mijn tânt da was eigenlijk 'n tânt va mijn vaoder. En die ee da lang bewaord en die ee âlt gezeen data hier aongespoeld was in 't Schelde; da kwam hier aongedreven. Laoter is da ten bij de paster terecht gekommen. (E.O., 84 j., landbouwer, Kallo).

179/ Onze-Lieve-Vrouw van Gaverland.

In Gouverland d'r stong nen boeëm en die verdroeëgden. Mor nou, d'r was iënen, die ou d'r 'n hostie ingestoken — die ou te commune geweest — en dienen boeëm begost te groeien. En nen boer ging dien boeëm uitkappen en as hij 'n pee afkaptien vielen d'r druppels bloed uit en as hij voeërs kaptien vielen amoul die takken op kruisen. En ten hèn ze dor 'n klei zwart beeldeken ingevonden. En de paster die dreeg da mee nor de kèrk, mor 's ànderdouds was da terug in dien boeëm, da zwart beeldeken, da was zoeë klein sè. En rond dien boeëm hèn ze ten 'n kas gezet, rondom; dien boeëm die wier geplunderd. Da is ne lindenboeëm en die blouren wieren d'r afgetrokken; en takken euke; en ao zieken gegeven. Nou nog geeft die vrae, die den offerblok licht, blouren aon de beewegers.

(J.D.B., 74 j., landbouwer, Haasdonk (Kruibeke)).

180/ Onze-Lieve-Vrouw van Gaverland. (Variant)

In Mèlsen, dor veriëren ze Onze-Lieve-Vrae van Gouverlând; en da beeld da hèn ze gevonnen in 'n tronk en z'hèn da daor uitgepakt en nor de kèrk gedregen. Mor 's àndrendouds was da daor verdrom in die tronk en ze dregen 't terug nor de kèrk en da kwam terug verdrom in die tronk. Tot drij kiëren toe zulle, en tan hèn ze da, daor 'n kapel gebouwd; 'n schuëne kapelle, zulle!

(E.V.G., 74 j., dagloner, Vrasene).

181/ Onze-Lieve-Vrouw ter Eiken.

't Kapelleken van Onze-Lieve-Vrou ter Iëken, awel da willen z'âlt hèn, da hêk ik âlt va mij moeder huëren vertellen, dan ze da vonnen in 'n iëken tronk. En de paster haolden da d'r uit, da was nen ae paster zulle ten; en die ou da meegedaon nor de pasterij. En da beeldeken da ging terug tot drij kiëren toe.

En ten hèn z'hier 'n kapelleken gezet en da klein zwart beeldeken da stout er nog en da gou âlt mee in de processie. Ja, ja, da is mor zuë (= 10 cm.) huëge en da wur meegedrogen, twië kiëren in 't jaor. Vroeger krioelden da hier van d'Hollânders om te kommen beewegen, dougelijks, ne giële zomer deure.

(E.V.S., 78 j., herbergierster, De Klinge (Meerdonk)).

c) HEILIGENLEGENDEN

182/ Beeld van de Heilige Barbara aangespoeld.

Op de baon nor Lokeren, van Wasmusteren nor Lokeren, d'r stou

'n kapelleken. Onlangs hèn ze da kapelleken giële gâns vernieuwd, nen hiëre ee da gedaone; d'r stou nog ne stiën in de gevel gemetst waorda op stout wannier data gedaon is. En in da kapelleken is er 'n beeldeken van d'heilige Barbara; da's 't Barbarakapelleken.

En die mens die da beeld gevonnen ou, die zou da houten beeld kapot willen kappen hèn veur brándhout en da ging nie. Mor ten hèn ze da stik hout schuëgemoukt en afgewreven. Alè, en ten zagen ze data 'n beeldeken was van Barbara en da is aogespoeld. Da is aogedreven uit de Durme in de meiser; d'r waren ten nog giën dijken, he; en tan overstruëmden áltijd die meisen. En da is 't beeldeken van Barbara, azuë kwam da hier in Vasmusteren.

(C.V.R., 82 j., landbouwer, Waasmunster).

183/ Sint Amalberga en de Steur.

Amelbèrgae da weet 'k goed; da weet 'k goed hoe data gegaon is euke. Amelbèrgae die is daor toegekomen op ne stuur. Da was 'n keuningsdochter, die is moeten gou vluchten, die lag in de zië, he, da was 'n goeë, 'n goeë kathelieke en die lag in de zië om te versmuëren. En d'r kom ne stuur, en die zetten hem onder heur en die vloog ermee nor Temst, die zwemden d'r mee nor Temst en in Temst is ze aogekomen.

Suë nou is er alle jaoren dien beeweg — 'k hê d'r âl dikkels op geweest — dien beeweg dorre, daor goun ze den omweg mee giële huëpen volk, da's drië uren 'n hâlf dien omweg. En die Amelbèrgae — 'k zee da was 'n keuningsdochter — en alle jaoren most ze dien beeweg dune.

Mor nou 't was nekir vrië slecht weer en z'oon giënen beeweg gedaone, dânt te slecht weer was; en ze ston 's mergens aogeklodderd tot hier sè en ten ou z'hem allië geweest. En as g'in Temst komt in âl de huishaens waor dan d'r wa kindren zijn is er 'n Amelbèrgae.

(L.V.P., 80 j., handelaar, Sint-Pauwels).

184/ Sint Amalberga en de Steur. (Variant)

Amelberga da was 'n net meisken, 'n prinses; en die wou van niemând nie weten om me te trouwen. En dor kwam iënen veur heur uit Frankrijk, nen baron was 't of nië zelfs; 't was ne zeun van ne koning en die vroeg om Amelberga, om mee heur te trouwen. En zij weigerden da, mor hij achtervolgden die prinses en die sprong in 't wouter en d'r kwam dor ne steur, ne groeëte vis is da. Ze zeggen da hier jaarlijks nog ne steur komt in 't Schelde op 't fiëst van Amelberga. En die steur kwam onder heur en tan is ze gekomen op die steur tot op 't klei kaoiken en tan tot waor data kapelleken stout. Die steur ziede dor nog.

En ze ligt hier begrouven in de kerk, he, mor veur dan ze heur begrouven hèn, hèn z'amol heur goud afgedaon. In da kapelleken ee ze nog 'n gou kettingsken oun. Da was 'n rijke, he, die ee hier 'n kastiël gebouwd oeëk, da stout hier zuust buiten Temst, mar da's âl ne kiër of vier, vijf afgebroken en terug opgebouwd. In da wier 'n heilige, he, en die ee hier veel miroukelen gedaon, da's de patocënes

van Temst. D'r kommen, och van giël vèr kommen de mensen beewegen nor Temst zulle!

(C.M., 61 j., huishoudster, Temse).

185/ Sint Amalberga en de Steur. (Variant)

Sint Amelberg da was 'n zuster en die wier verstoeërd uit 't kloeëster en ten ging ze nor de Schelde. En ze zeg, hoe hier over gerouken. En d'r kwam ne stuur. En ze wàndelden langshenen 't waoter, nie om te versmoeëren zulle, langs den dijk. En die stuur die kom boven en die zwelgt heur binnen en hij zwemt over de Schelde tot in de meisen en dor spooog hij die uite. Tan is die kors nordien gestorven en heilig verklourd.

Mor nou, 't was slechts weer en ze gongen nie mee de kas. Mee vier man drougen ze die kas, da's àlt op derde Sinxendag. Awel, ze gingen nie en ten ou Sint Amelberg allië geweest en de weg omgeveest en 's mergens stond ze beslijkt op heuren troeën.

(J.D.B., 74 j., landbouwer, Haasdonk (Kruike)).

186/ Sint Amalberga doet alleen haar Beeweg. (Variant)

Deur da slecht weer most den omgang van Amelbèrga iës uitgesteld worden. En 's ànderdouds as de paster aon de kèrk kwam, ston Amelbèrga daor aongeslijkt en geklodderd aon de deur van de kèrk. Tan had zij schijnt den omgang gedaon hiël alliën.

(F.V.Bu., 43 j., winkelier, Sint-Niklaas).

187/ De Abdij van de Rozenberg.

De abdij hier die is ontstaon, da hêk vroeger àlt huëren zeggen, deur prinsen of keuningen of keuninginnen. D'r was ne priester of nen bisschop of nen paus en die ou gezeen dan ze 'n kluëster mosten gou stichten. En ze zoun nen berg tegenkommen in de winter, nen berg vol mee schuëne gruëte ruëzen; en daor mosten ze 'n kluëster zetten. En ten over zevenhonderd jaor, da stou in de cantate data zulang leen is, ten kwam d'r 'n buëtjen afgedreven op de Durme mee nonnekes en monnikken oppe. En die zagen daor t'hàlven de winter, ten zijn d'r gië ruëzen newur, die zagen dor nen berg vol ruëzen en ten hèn ze dor op 't zeggen van de keuning 'n kluëster gesticht.

In de Frànse revoluse is da giële gàns verwoest geweest, z'hèn de nonnekes alles afgepakt en 't kluëster verwoest. Laoter zijn ze tan terug tuëp gekommen. Daorom hiët da hier d'abdij Ruëzenberg, nou is da in de Kerkstraot mor vroeger was da in 't kluësterbroek, da broek ee zijnen noum daorvan. Nou zijn da daor amaol meisen, mor de mensen noemen da nog àltijd 't kluësterbroek.

(C.V.R., 82 j., landbouwer, Waasmunster).

188/ De Abdij van de Rozenberg. (Variant)

Luistert, d'abdij va Wasmustren da is 'n kluëster van de Marollen; mor die zijn amaol older goed iës afgepakt gewcest van de Frànsen. Amol die meisen, da was vroeger eigendom van 't kluëster. En die

abdij die hiët Ruëzenberg, he, omdan de nonnen as ze daor gekomen zijn de patruën van ulder kapellen t'hálven in de ruëzen gewonnen hên. Nou is d'r ál bier da Ruëzenberg hiët, goe bier zulle, donker bier. De weireld is commerce, miër nie!

(I.K., 83 j., boerenknecht, Sombeke-Waasmunster).

Daknam.

Hugo Arens.

Alfons De Cockfonds

PRIJSVRAAG 1958.

Wegens onvoorziene omstandigheden werd de uitschrijving van de prijsvraag 1957 over «Het Bol- en het Kegelspel in Vlaanderen (Oost- en West-Vlaanderen)» verschoven naar 1958.

De Bond der Oostvlaamse Folkloristen schrijft dus nogmaals in 1958, ten laste van zijn Alfons De Cockfonds, de volgende prijsvraag uit :

Gevraagd wordt :

Een in het Nederlands geschreven studie van tenminste 64 blz. van 42 regels met 62 lettertekens, over :

Het Bol- en het Kegelspel in Vlaanderen (Oost- en West-Vlaanderen).

In deze studie moeten de verschillende soorten van bolspelen (gerrbollen, gaai-bollen, krullebollen, pieren, enz.), en van kegelspelen (het krullebol-kegelspel, het tafel-kegelspel, enz.), met hun eigenaardige gebruiken beschreven worden. Bijzondere aandacht wordt gevraagd voor de terminologie, de uitdrukkingen, gezegden en liedjes in verband met deze bol- en kegelspelen, de plaats waar ze plaatsgrijpen, bij wedstrijden — Illustraties gewenst.

Enkel handschriften, leesbaar geschreven of getypt, van nog niet uitgegeven studiën komen in aanmerking.

De auteur zet zijn naam niet op zijn werk, hij voorziet het echter van een kenspreuk, die hij, met opgave van naam en woonplaats, gesloten in een omslag, met dezelfde spreuk als opschrift herhaalt.

De handschriften moeten vóór 31 december 1958 gestuurd worden naar de heer M. Broeckhove, sekretaris van de Bond der Oostvlaamse Folkloristen, Oscar de Gruyterstraat, 34, te Gent, onder vermelding :

Het Bol- en het Kegelspel in Vlaanderen (Oost- en West-Vlaanderen).

De uitgeloopte prijs bedraagt 1.500 F.

In geval geen enkel werk aan de vereisten voldoet, kan de keurraad aanmoedigingspremiën toekennen.

De beslissingen van de jury zijn zonder beroep en het bekroonde werk wordt de eigendom van de Bond der Oostvlaamse Folkloristen.

De Sekretaris,
M. BROECKHOVE.

De Voorzitter,
F. VAN ES.

HET VAANTJE VAN VLIERZELE EN VAN SCHELDEWINDEKE

In zijn artikel « Jongere Mariale Bedevaartvaantjes » verklaart de heer Giraldo hoe de linnen vaantjes de papieren aan het verdringen zijn. « De achteruitgang van het papieren vaantje hangt samen met de evolutie van de betekenis van het pelgrimswimpeltje. Terwijl het vroeger als beschuttingsmiddel werd vastgespijkerd in huis of stal, komt men er tegenwoordig mee naar buiten : men hecht het vast aan fietsen en auto's, zodat het moet bestand zijn tegen alle weer en wind. Hoeft het dan te verwonderen dat het broos papier het moet afleggen tegen het sterke linnen? »⁽¹⁾

Op de meeste bedevaartplaatsen van Sint-Christoffel worden linnen vaantjes verspreid. Het dient te worden aangestipt, dat op meerdere dergelijke bedevaartplaatsen eerst papieren wimpels werden verspreid, zo b.v. te Deurle, Bocholt, Oostham, Scheldewindeke, e.a. Het papieren vaantje van Scheldewindeke vertoont echter weinig oorspronkelijkheid.

Te Vlierzele wordt sedert het begin van de negentiende eeuw een vaantje verspreid waarop de toren van de kerk en een vaag landschap zichtbaar is. In de linkerhoek wordt de H. Fledericus voorgesteld. Drie ex-voto's hangen aan het voetstuk waarop hij staat. Vijf bedevaarders bevinden zich rond zijn beeld.

De tekst rondom de rechthoekige driehoek luidt :

H. Fledericus die zijt te Vlierzele verheven
Wil uwe bezoekers troost en bijstand geven,
Opdat zij van doofheid en oorpijn

Door voorspraak van U, bij God zouden mogen geholpen zijn
(afb. 1) ⁽²⁾.

In 1933 werd te Scheldewindeke een vaantje uitgedeeld ter ere van Sint-Christoffel, dat fel gelijkenis vertoont met dit van Vlierzele.

De toren op de achtergrond, bomen en struikgewas, de daken van een paar huizen, wolken in de lucht, alles werd betrekkelijk

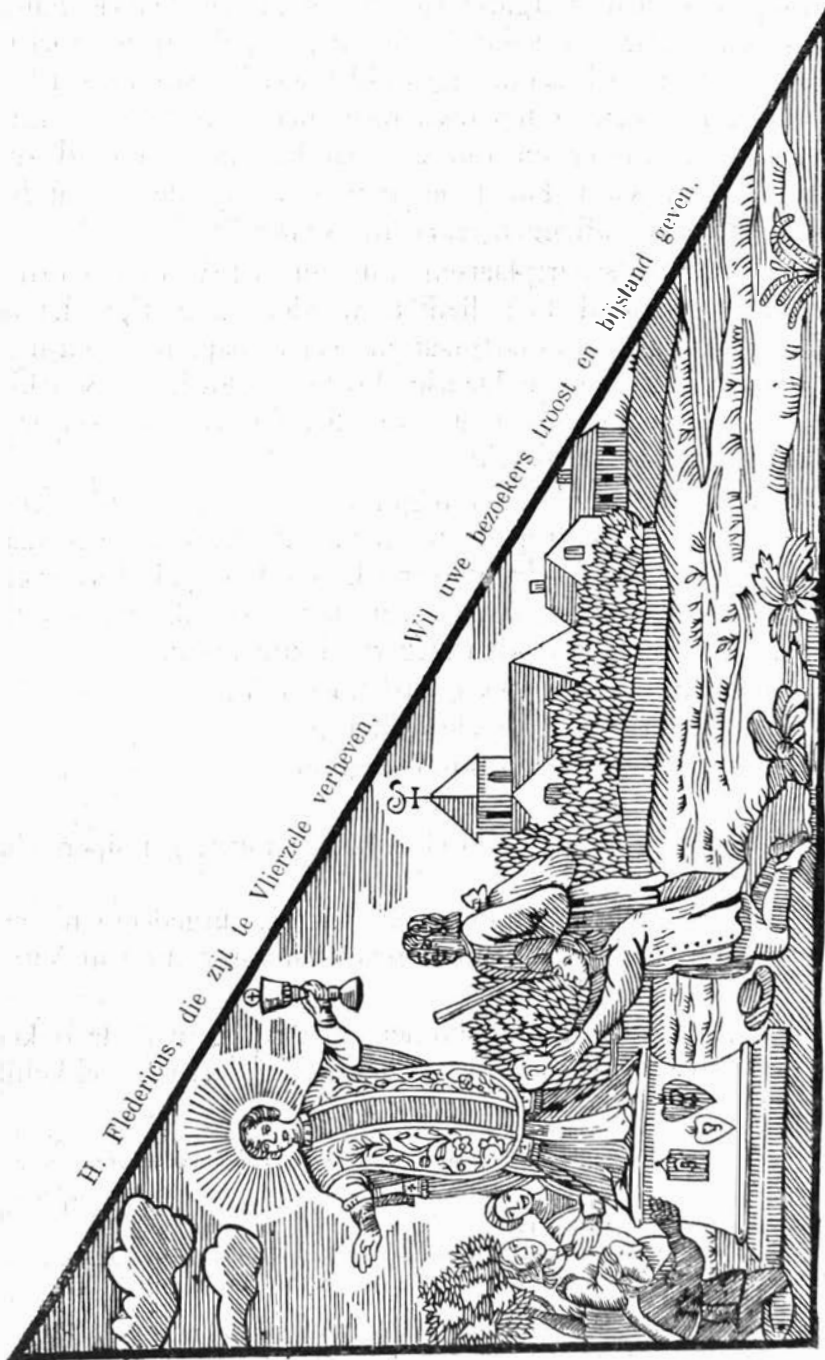
(1) GIRALDO WALTER. — Jongere Mariale Bedevaartvaantjes. 't Beertje. Volkskundige Almanak 1957, uitgegeven door de Bond van de Westvlaamse Folkloristen. Brugge, blz. 8-15 (ill.)

(2) VAN HEURCK E.H. — Les drapelets de pèlerinage en Belgique et dans les pays voisins. Antwerpen, 1922, blz. 445.

ALBERT BUVE-PAUWELS. — L'Art au service du culte de saint Christophe en Flandre et en Wallonie. Touring Club de Belgique, XXXV^elle jg. (1941), nr 12, 15 december, blz. 164-173 (ill.), blz. 165.

Idem. — Op zoek naar Sint-Christoffel, Touring Club van België, L^{Ve} jg. (1949), nr 17, 1 september, blz. 195-198 (ill.).

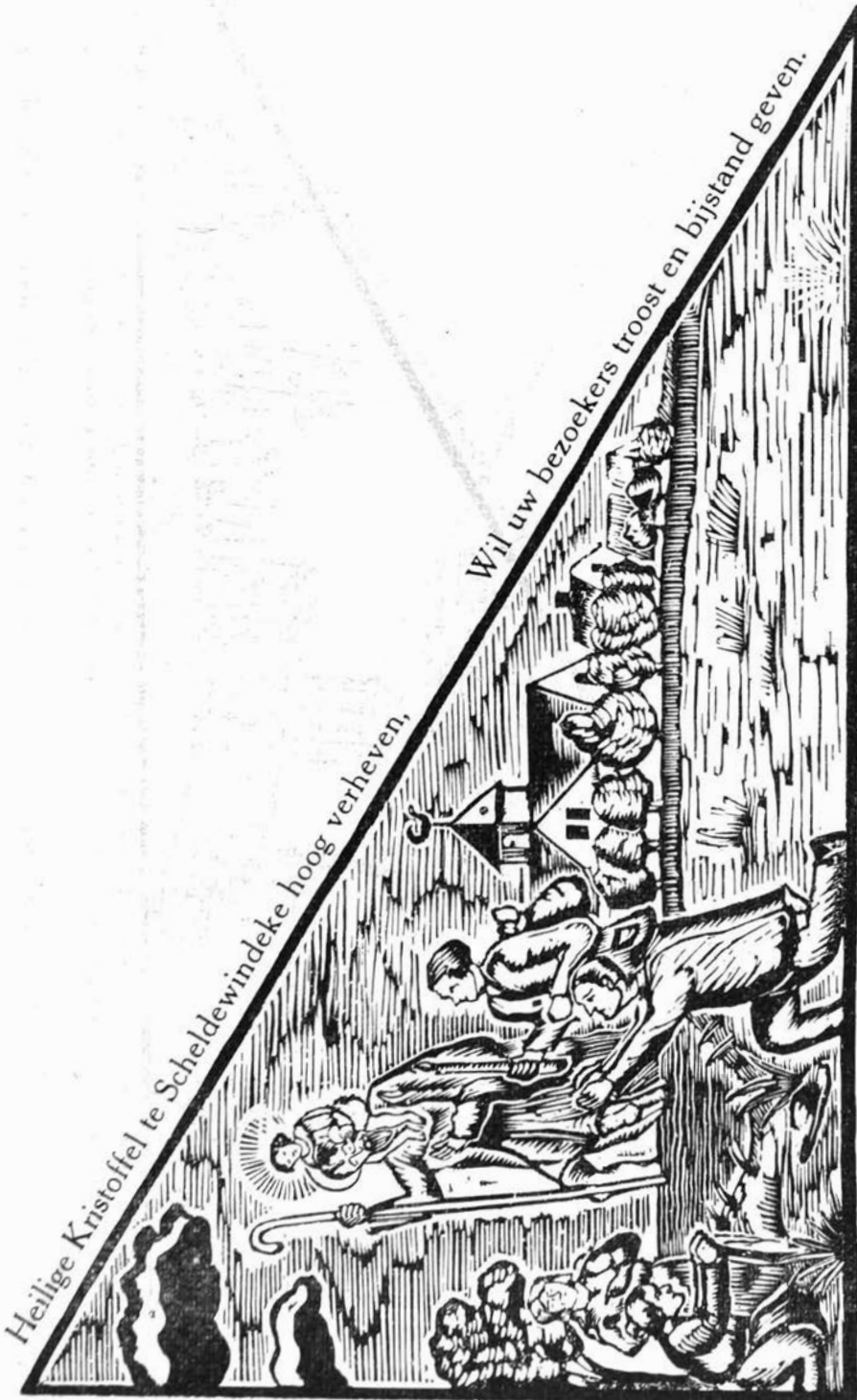
getrouw overgenomen. Alleen het beeld van de heilige werd vervangen door een van Sint-Christoffel met een lange wandelstok in de rechterhand en met het kind Jezus in de hals. Zelfs de bedevaarders werden enigszins bewaard, de ene met gestrekte handen, de andere met een kaars en een paternoster.

Opdat zij van doofheid en oorpijn. Door voorspraak van U, bij God zouden mogen geholpen zijn.

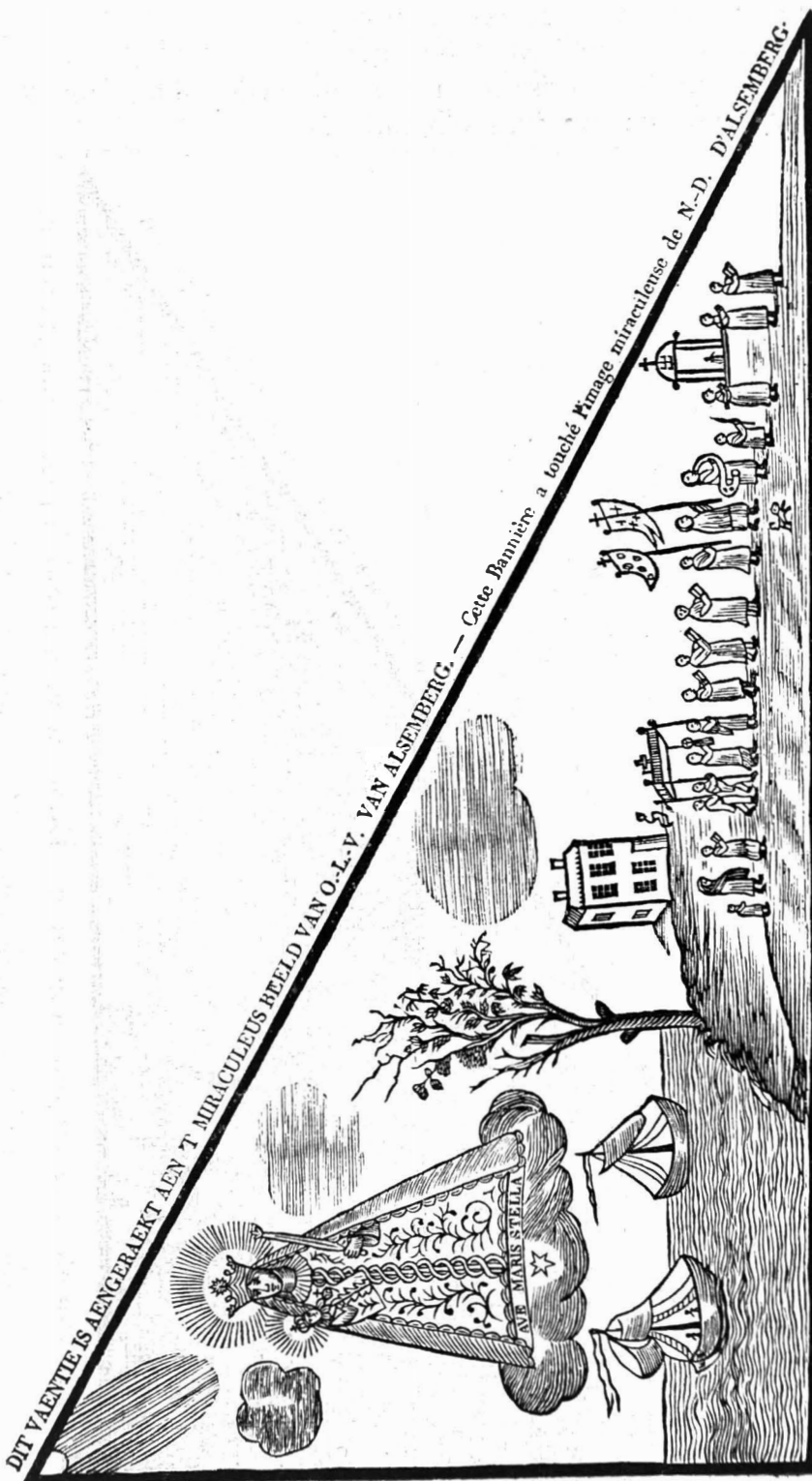
Afb. 1. — Bedevaartvaantje van de H. Fledericus te Vlierzele.

De tekst werd aangepast :
Heilige Kristoffel te Scheldewindeke hoog verheven,
Wil uw bezoekers troost en bijstand geven,
Opdat Gij ze van alle ongelukken en gevaren,
Door uw voorspraak bij God moogt sparen.
Het vaantje van Sint-Christoffel is een linosnede; aldus zijn de
meeste lijnen zwaarder weergegeven (afb. 2).

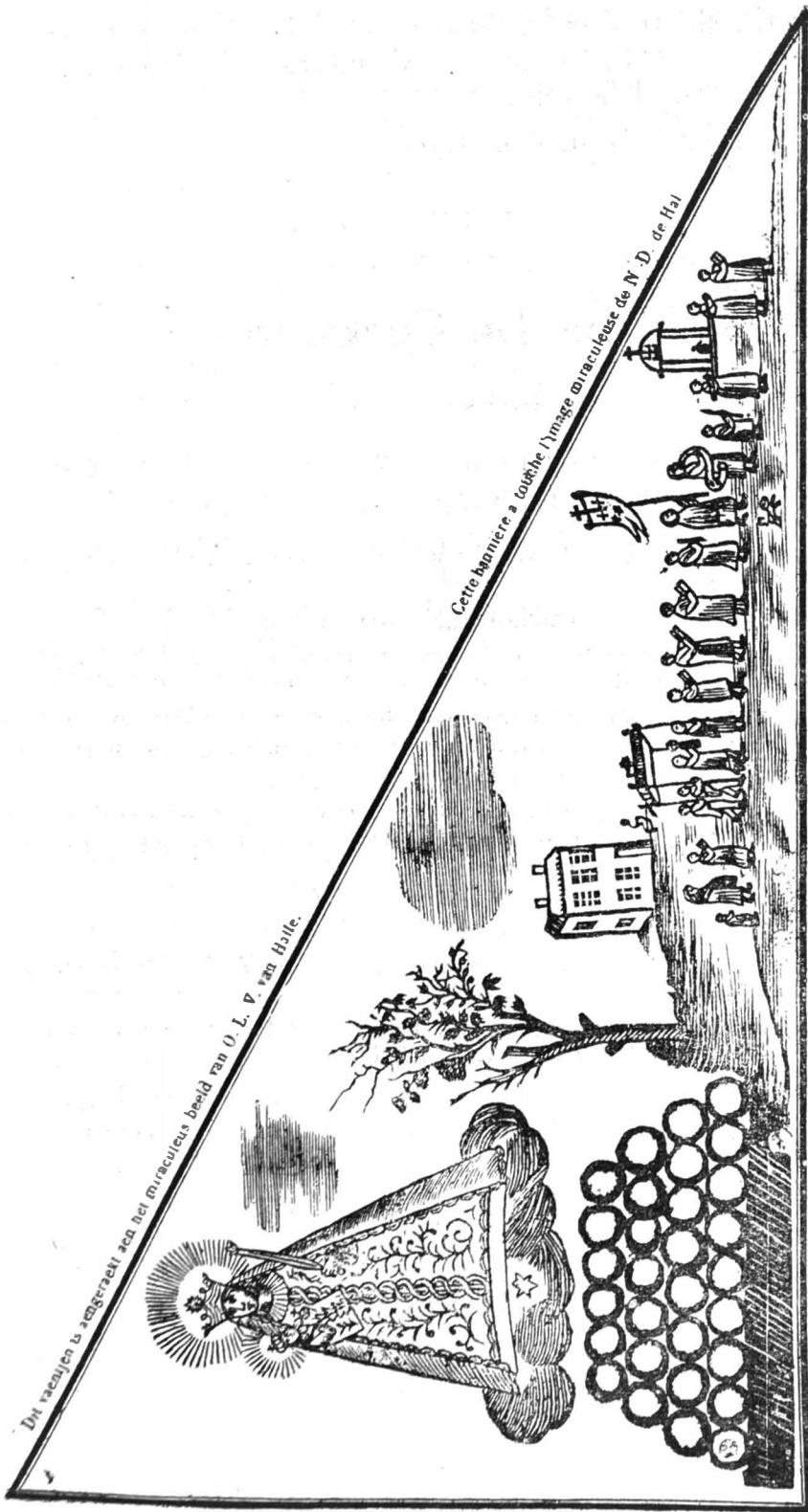
Opdat Gij ze van alle ongelukken en gevaren, Door uw voorspraak bij God moogt sparen.

Afb. 2. — Bedevaartvaantje van de H. Christoffel te Scheldewindecke.

Het Miraculeus Beeld van O.-L.-Vrouw van AlseMBERG, aldaer onder den titel | L'image Miraculeuse de N.-D. D'alseMBERG, est honorée dans cette Église sous le
 van ZEE-STRAANS geëert sedert het jaar 1330, gestigt door de H. Elisabeth | titre de ; ÉRONNE DE MAA , établi en 1330, sous la protection de Stc. Elisabeth.

Afb. 3. — Bedevaartvaantje van O.L. Vrouw van AlseMBERG te AlseMBERG.

Dit zienen is aengeraekt een het miraculeus beeld van O. L. V. van Halle.

Cette hamiere a touché l'Image miraculeuse de N. D. de Hal

*L'Image miraculeuse de la Sainte Vierge Marie repose dans la ville de Hal depuis 1252
Het miraculeus beeld van de heilige maeght Maria rust in Halle sedert 1252.*

*Ici reposent les balles de N.-D. de Hal
Hier liggen de ballen van O.-L.-V. van Halle*

Afb. 4. — Bedevaartvaantje van O.L. Vrouw van Halle te Halle.

Een dergelijke treffende gelijkenis valt ook op tussen het bedevaartvaantje van O.L. Vrouw van Alseberg (afb. 3) en dat van O.L. Vrouw van Halle (afb. 4).

R. VAN DER LINDEN, Zottegem.

Alfons De Cockfonds

PRIJSVRAAG 1959.

De Bond der Oostvlaamse Folkloristen schrijft in 1959, ten laste van zijn Alfons De Cockfonds, de volgende prijsvraag uit :

Gevraagd wordt :

Een in het Nederlands geschreven studie, van ten minste 64 blz. van 42 regels met 62 lettertekens, over :

De Folklore van de Hop in Vlaams-België, vroeger en nu.

Enkel handschriften, leesbaar geschreven of getypt, van nog niet uitgegeven studiën komen in aanmerking.

De auteur zet zijn naam niet op zijn werk, hij voorziet het echter van een kenspreuk, die hij met opgave van naam en woonplaats gesloten in een omslag, met dezelfde spreuk als opschrift, herhaalt.

De manuscripten moeten vóór 31 december 1959 gestuurd worden naar de heer M. Broeckhove, sekretaris van de Bond der Oostvlaamse Folkloristen, Oscar de Gruyterstraat, 34, te Gent, onder vermelding :

De Folklore van de Hop in Vlaams-België, vroeger en nu.

De uitgeloopte prijs bedraagt 1.500 F.

In geval geen enkel werk aan de vereisten voldoet, kan de keurraad aanmoedigingspremiën toekennen.

De beslissingen van de jury zijn zonder beroep en het bekroonde werk wordt eigendom van de Bond der Oostvlaamse Folkloristen.

De Sekretaris,
M. BROECKHOVE.

De Voorzitter,
F. VAN ES.

HET MUSEUM VOOR FOLKLORE TE GENT.

Het Museum voor Folklore werd gesticht door de Bond der Oostvlaamse Folkloristen op 16 juli 1927 in de lokalen van het voormalig Museum voor Oudheden, Lange Steenstraat, 14, gewezen kerk van de Geschoeide Carmelieten (Onze-Lieve-Vrouwebroeders), wier klooster afgeschaft werd in 1797.

Het Museum voor Folklore werd overgenomen door de Stad Gent, bij besluit van de gemeenteraad d.d. 27 september 1931 en werd geplaatst onder het toezicht van een Kommissie bestaande uit vertegenwoordigers van het Stadsbestuur en van de Bond.

Deze Kommissie bestaat uit : Prof. Dr De Keyser, voorzitter, R. Van Kenhove, ondervoorzitter, M. Broeckhove, sekretaris, Drs L. Hoste, penningmeester, de heren F. Van Es, Pr. Luyckx, schepen der stad, Mr. A. De Decker, advocaat en gemeenteraadslid, Dr O. Van Hauwaert, Ing. Haeck, Dr H. Nowé, G. Celis, Drs M. Daem, J. Pieters, R. Depoorter, J. De Raedt, M. Van Wesemael, Lic. R. Van der Linden, Lic. Hugo Arens, leden. Konservator van het Museum : J. Boes, archivaris van de Stad.

Doel van het Museum : Verzamelen, inventariseren en uitstellen van alle stoffelijke getuigen van het Oostvlaamse Volksleven van vroeger en nu.

De voorwerpen, dokumenten en inlichtingen betreffende het volksleven hebben betrekking op de woning, het meubilair, de huishoudelijke inrichting, de voeding, de volkskleding, de vervoermiddelen, de verlichting, het straat- en marktlevens, de volkstypen, de familietradities en -gebruiken van aan de geboorte tot aan het graf, de ambachten met de traditionele werktuigen en het alaara, de volksfeesten en -spelen en andere ontspanningen, het volksgehoof, het sociale leven, de volkskennis en volksgeneeskunde, de volksletterkunde en de volkskunst.

De Kommissie zoekt zoveel mogelijk voorwerpen en dokumenten betreffende het volksleven van de ondergang en de vernieling te redden door ze veilig op te bergen, te klasseren, te onderhouden, te inventariseren en voor het publiek aantrekkelijk uit te stellen. Ze houdt zich dan ook ten zeerste aanbevolen voor afstand of schenking, zelfs in bruikleen, van voorwerpen en dokumenten. Ze koopt ook voorwerpen aan en laat die zelfs afhalen aan huis. Beleefd verzoek te schrijven aan het adres van de Konservator : J. Boes, Abrahamstraat, 11, Gent, Telefoon n^r 25.32.53, of aan de sekretaris der Kommissie : M. Broeckhove, Oscar De Gruyterstraat, 34, Gent.

DE BOND DER OOSTVLAAMSE FOLKLORISTEN.

De Bond ondersteunt het Museum voor Folklore.

Hij geeft sedert 1926 een tweemaandelijks tijdschrift uit : **Oostvlaamsche Zanten**, en sedert 1957 de **Mededelingen van de Dienst voor Folkloristische Opzoekingen**. Hij geeft ook afzonderlijke **Bijdragen** uit.

Samen met de Museumkommissie richt hij kosteloze openbare voordrachten, tentoonstellingen en folkloristische prijskampen in, alsook de tweejaarlijkse wedstrijden van het Alfons De Cock-fonds.

Samen met de Kommissie voor Kulturele Aangelegenheden van het Provinciaal Bestuur richt hij insgelijks « Enkwesten » over folkloristische verschijnselen van de provincie Oost-Vlaanderen in.

De bibliotheek en het archief van de Bond en van het Museum voor Folklore zijn gevestigd in afzonderlijke lokalen van het Stadsarchief, Abrahamstraat, 13.

Lid worden van de Bond is : daadwerkelijk medewerken aan de verrijking van het Museum voor Folklore; door het in het lidmaatschap begrepen abonnementsgeld op de hoogte blijven van de studie van de folklore in 't algemeen en van het Oostvlaamse volksleven in 't bijzonder; de eigen kennis en de zaak van de volksovoeding dienen; een daad van ware vaderlandsliefde en van Vlaamse solidariteit stellen.

Voordrachten, tentoonstellingen en museum zijn op vertoon van de lidkaart gratis toegankelijk voor de leden. Men storte 100 fr. op postrekening n° 96946.

Bestuur van de Bond : Ere-voorzitter : Prof. Dr P. De Keyser. Voorzitter : F. Van Es. Ondervoorzitters : G. Celis en J. Pieters, Sekretaris : M. Broeckhove. Penningmeester : R. Depoorter. Archivaris-bibliotekaris : M. Van Wesemael.

Leden : Dr Nowé, J. Boes, Drs L. Hoste, Drs M. Daem, J. De Raedt, Lic. R. Van der Linden, Pr. Luyckx, Lic. H. Arens.

Redactie van Oostvlaamsche Zanten : Hoofdredakteur : F. Van Es, Désiré De Wolfstraat, 3, Aalst. Redactieleden : Drs M. Daem en J. Boes.

Museum voor Folklore : Konservator : J. Boes. Adjunkt : aspirant of navorser.

Aankoopkommissie : Prof. Dr P. De Keyser, R. Van Kenhove, M. Van Wesemael, J. Boes, Drs L. Hoste.

Dienst voor Folkloristische Opzoekingen (Foto-, fono- en cinematografische dokumentatie) : Prof. Dr P. De Keyser, F. Van Es, M. Van Wesemael, J. Boes, J. Pieters, Drs M. Daem, Lic. R. Van der Linden en M. Broeckhove, sekretaris.